

1. Afrodite en Eros

Onder de Griekse goden waren er twee die bij uitstek met erotiek, hartstocht en seksualiteit te maken hadden: Afrodite en Eros.

a. Afrodite

In het oude Griekenland gold Afrodite niet alleen als godin van de vruchtbaarheid, liefde en seksualiteit, maar ook van de schoonheid. Haar verering is in het tweede millennium v.Chr. vanuit het Oosten via Kypros/Cyprus, de Griekse eilanden en de Griekse havenplaatsen in de Griekse wereld verbreid. De beroemdste tempel die aan haar gewijd was stond op Cyprus en daarom noemden de Grieken haar ook wel Kypris: van Cyprus afkomstig. In de vijfde Homerische Hymne wordt zij bezongen als ‘Gouden Afrodite, Kypris, die bij de goden zoete begeerte opwekt en zowel sterfelijke mensen in haar macht heeft als de door de lucht vliegende vogels en alle dieren die in de zee en op het land leven.’

12.1. Afrodite op de zwaan, geschilderd op de binnenkant van een drinkschaal uit 470-460 v.Chr.

Over haar geboorte bestaan twee tradities. Bij Homeros lezen we dat ze de dochter is van Zeus en Dione. Deze dichter gaf haar het karakter dat ze tot op de dag van vandaag nog heeft. In de andere traditie die we bij de dichter Hesiodos (8ste-7de eeuw v.Chr.) aantreffen, was zij de dochter van Ouranos, de Hemel. Gaia, de godin van de aarde, had haar zoon Kronos opgestookt om zijn vader Ouranos te ontmannen. Terwijl Gaia Ouranos verleidde, hakte Kronos de geslachtsdelen van zijn vader af, juist op het moment dat deze ejaculeerde. De geslachtsdelen en het zaad vielen in de zee bij het eiland Cyprus en de zee begon te schuimen. Hieruit verrees Afrodite; zij werd verzorgd door de drie Charitai of Gratiën, die haar schoonheid en charme gaven. In deze versie heeft zij dus geen moeder en als dochter van de hemel kreeg zij de bijnaam Ourania. In haar naam hoorden de Grieken de woorden *afros* (schuim) en *duomai* (opduiken) en ze verklaarden haar naam dus als ‘de uit schuim geborene’.

De godin Afrodite is altijd met de zee verbonden gebleven. Veel van haar bijnamen zijn aan de zee ontleend en in havenplaatsen als Korinthe werd haar naam in de vele bordelen hooggehouden. Tempels voor haar werden vaak hoog op een kaap boven de zee gebouwd, zodat zij van daaruit toezicht kon houden op het lot van de zeelieden. Beelden van haar werden ter herinnering aan haar geboorte in zee gebaad in de verwachting dat daardoor de natuur haar maagdelijke vruchtbaarheid zou herwinnen.

Aan Afrodite werd een belangrijke rol toegeschreven in de vele liefdesverwickelingen van goden en mensen. Zo was zij bijvoorbeeld indirect de aanleiding voor de beroemde Trojaanse oorlog. De Trojaanse prins Paris had haar als mooiste godin verkozen boven Hera en Athene. Als dank hiervoor schonk zij hem de schoonste vrouw op aarde, Helena, de koningin van Sparta.

Zelf is Afrodite slechts een enkele keer in het net van de liefde verstrikt geraakt. Door Zeus was zij uitgehuwelijkt aan de manke Hefaistos, de god van het vuur en de smeedkunst, maar haar eigen voorkeur ging uit naar de aantrekkelijke Ares, de god van de oorlog. De zon die alles ziet, had Hefaistos er van op de hoogte gesteld dat zijn bed werd onteerd. Hij bedacht een list: hij spande een onzichtbaar net boven zijn bed en vertrok zogenaamd naar Lemnos. Afrodite en Ares genoten nog niet van de liefde of het net viel over hen heen en de god stond naast het bed. Hij riep de andere goden en godinnen om naar dit overspel te komen kijken. De godinnen bleven, zo schrijft Homeros, uit gêne thuis, maar de goden wisten niet hoe snel ze de Olympos moesten verlaten om het betrapte stel, maar vooral de naakte Afrodite te aanschouwen.

De liefde tussen Afrodite en Ares is altijd tot de verbeelding van mensen blijven spreken. Zij werden vaak in één tempel vereerd als symbool voor de liefde die het oorlogsgeweld in toom houdt. De Romeinen gebruikten dit symbool voor de Pax Romana, de vrede die keizer Augustus de wereld had gebracht. De Romeinse dichter Lucretius beschreef in de 1ste eeuw v.Chr. hoe Mars, overmand door de liefde, uitrust in de armen van Venus. Schilderijen uit de Renaissance laten zien hoe Venus of haar Cupido's met de wapenrusting van Mars spelen terwijl hij, verzadigd door de liefde, vredig ligt te slapen. Kennelijk is hier sprake van een universele maar utopische wens: de liefde overwint de oorlog.

Een andere liefde van Afrodite met verstrekkende gevolgen gold een sterveling, de Trojaan Anchises. Van hem kreeg zij een zoon, Aineas/Aeneas. Deze Aeneas wist met een aantal getrouwen uit het brandende Troje weg te vluchten. Na vele omzwervingen kwam hij in Italië terecht, waar een van zijn nakomelingen Rome stichtte. Zo werd Aeneas de stamvader van de Romeinen.

Maar het meest sprak Afrodite tot de verbeelding als godin van liefde, seksualiteit en schoonheid. Vele dichters, filosofen en beeldende kunstenaars vielen voor haar. Een dichter uit de 7de eeuw v.Chr. verzuchtte uit de grond van zijn hart: 'Wat is het leven zonder de lieflijke Afrodite? Ik ben liever dood dan dat heimelijke liefde, hartstocht en het bed me niets meer zeggen.'

12.2. Afrodite/Venus leert Eros/Amor de boog spannen. Een schilderij van Rudolph Suhrlandt (1810).

12.3. Ares/Mars en Afrodite/Venus verrast door Hefaistos/Vulcanus. Schilderij van Joachim Wtewael uit 1601.

Haar geboorte uit de zee en haar rituele bad zijn altijd geliefde thema's voor beeldende kunstenaars gebleven. Het beroemdste schilderij van haar geboorte was dat van Apelles, die in de tijd van Alexander de Grote leefde. Helaas kennen we dit schilderij alleen uit een beschrijving waaruit blijkt dat Afrodite in het water stond, bezig met het uitwringen van haar haar. In deze houding is ze talloze malen afgebeeld. Een andere beroemde variant is Afrodite gehurkt in een geopen-de schelp, een van haar klassieke attributen.

Praxiteles was de schepper van het mooiste en beroemdste beeld van Afrodite. In 350 v.Chr. werd het opgesteld in de ronde Afrodite-tempel op het schiereiland Knidos aan de westkust van Turkije. Dit beeld was een novum: het was het eerste cultusbeeld van Afrodite dat haar geheel ontkleed toonde: ze legt haar gewaad op een waterkruik die gereed staat voor haar bad. De Afrodite van Knidos vormde eeuwenlang een toeristische trekpleister.

b. Eros

Een oude en jonge god

Eros is de god van de hartstocht, erotiek en seksuele verlangens. Hij was net als de godin Afrodite oorspronkelijk een vruchtbaarheidsgod. In de mythologie bestaan er twee tradities over de god Eros. In de oudste traditie is hij net zo oud als de wereld zelf en veel ouder dan Afrodite. In de latere traditie wordt hij voorgesteld als de zoon van Afrodite en Zeus of Ares.

De dichter Hesiodos geeft een versie van de geboorte van Eros die bij de oudste traditie aansluit. Uit Chaos, het aller-eerste 'wezen' dat er is, komen Gaia (Aarde) en Eros, de mooiste van alle goden, voort. Uit Gaia komen de Hemel (Ouranos) en de Zee (Pontos) voort. Welke functie heeft Eros nu? Zijn functie is niet om twee goden bij elkaar te brengen uit liefde, zodat er kroost ontstaat, immers Gaia heeft geen partner. Eros is in dit stadium de kracht die Gaia doet voortbrengen wat ze in zichzelf 'draagt'.

Een andere versie van deze oude traditie van Eros vertelt dat hij als god uit een groot kosmisch ei geboren werd. Hij was zowel van het mannelijke als vrouwelijke geslacht, met vier hoofden en twee paar ogen, zodat hij naar alle kanten tegelijk kon kijken. Uit hem kwamen vervolgens de andere goden voort, waaronder Zeus. Deze versie vinden we in de zogenaamde Orphische teksten.

De Eros uit de latere traditie krijgt bij de Grieken de overhand en vanaf de 6de eeuw vinden we voornamelijk de voorstelling dat hij de zoon is van Afrodite en wordt hij vaak in

haar gezelschap afgebeeld. Verder wordt hij verbonden met Himeros (het verlangen) en Pothos (de begeerte). Zijn kracht is groot. Hij kan zowel goden als mensen in zijn macht krijgen. Hij toont geen respect voor leeftijd en schiet zonder aanzien des persoons zijn liefdespijlen af, waarmee hij de harten van zijn slachtoffers in vuur en vlam zet.

Als liefdesgod begeleidde hij ook ongetrouwd gestorven meisjes, die 'bruiden van Hades' werden genoemd, naar hun bruidegom (Hades) in de Onderwereld. Eros werd dan ook afgebeeld op vazen die deze meisjes meekregen in hun graf.

De mannelijke Eros

In de sportscholen, waar mannen en jongens een groot deel van hun vrije tijd doorbrachten, stonden altaren die aan Eros waren gewijd. Wat heeft Eros met sport te maken? De sportscholen waren ook de ontmoetingsplaatsen voor homo-erotische contacten. Er zijn talrijke vaasafbeeldingen waarop mannen jongens het hof maken die hun sportuitrusting bij zich hebben. Eros beschermde dus de vriendschap en liefde tussen mannen en jongens onderling. Vaak zien we op afbeeldingen Eros zelf, die gevleugeld en wel een jongen achtervolgt en hem probeert te versieren. Hij draagt soms geschenken bij zich, zoals een haas, bloemen, kransen, of een vogel om zijn versierpoging kracht bij te zetten. Eros vervult de rol van *erastes*, degene die verliefd is en achter een jongen (de *eromenos* 'degene die begeerd wordt') aanzit.

De Spartanen brachten Eros offers voor de strijd. Daarmee gaven ze te kennen dat de strijdmakkers, vaak paren van een *erastes* en *eromenos*, in de uren van gevaar op elkaars trouw en vriendschap konden rekenen.

Eros in de kunst

De eerste afbeeldingen van Eros in de Griekse kunst stellen hem als een krachtige jongeman voor, meestal zonder vleugels. Vaak assisteert hij zijn moeder Afrodite bij haar bezigheden en taken. In de 5de eeuw is hij de schrik van vooral jongens, die hij met zweep of sandaal achtervolgt. In de loop van de tijd ondergaat Eros een verjonging. Hij leert omgaan met de pijl en boog en zijn omgeving wordt vrediger en huiselijker. Hij verschijnt als hulp bij Atheense bruiden die zich mooi maken voor hun aanstaande echtgenoot, hij bindt Afrodite de sandalen om of speelt met vogels of als een kind met bikkels. Hij wordt steeds kinderlijker totdat hij zelfs verandert in de mollige peuter, zoals we die ook vaak bij de Romeinen aantreffen (Cupido) en in de Renaissance.

12.4. Eros achtervolgt een jongen met een zweep. Roodfiguurige vaasschildering uit ca. 450 v.Chr.

c. Afrodite in de beeldhouwkunst

12.5. De geboorte van Afrodite. De zgn. Ludovisi-troon uit ca. 460 v.Chr.

12.6. De hurkende Afrodite. Romeinse kopie van een hellenistisch origineel van de beeldhouwer Doidalsas uit ca. 250-240 v.Chr.

12.7. Afrodite van Knidos. Romeinse kopie van een Grieks origineel van Praxiteles uit ca. 340 v.Chr.

12.8. Afrodite, de zgn. Venus Capitolinus of Venus Pudica. Romeinse kopie van een Grieks origineel uit ca. 150 v.Chr.

12.9. Afrodite, door de Romeinen Venus Genetrix genoemd. Romeinse kopie van een bronzen beeld van de Griekse beeldhouwer Kallimachos uit ca. 410 v.Chr.

12.10. Afrodite, de zgn. Venus van Milo uit ca. 130-100 v.Chr.

12.11. Afrodite, de zgn. Venus van Arles. Romeinse kopie van een bronzen beeld van Praxiteles, ca. 360 v.Chr.

12.12. Afrodite Kallipygos. Afrodite was de beschermgodin van de prostituees. Dit beeld is gevonden in de Domus Aurea, het paleis van de Romeinse keizer Nero. Romeinse kopie van een Grieks origineel uit de 3de-2de eeuw v.Chr.

12.13. Afrodite heeft een bad genomen. Een hellenistisch beeld uit de 1ste eeuw v.Chr. van het eiland Rhodos.

12.14. Afrodite wordt belaagd door de bosgod Pan. Eros helpt haar een handje, ca. 100 v.Chr.

2. Sapfo

Sapfo leefde ca. 600 v.Chr. in de stad Mytilene op het eiland Lesbos. Ze behoorde tot een aanzienlijke familie en ze was getrouwd met Kerkylas, van wie zij een dochter had. Deze was vernoemd naar haar grootmoeder Kleïs (zie fragment k). Ze had drie broers, van wie er één koopman was. Er werd verteld dat hij grote sommen geld had uitgegeven aan een hetaïre, hetgeen Sapfo's goedkeuring niet kon wegdragen (zoals uit haar gedichten bleek).

Waarschijnlijk ten gevolge van politieke onrust en verzet tegen de heersende tiran Pittakos werd Sapfo met haar familie verbannen naar Sicilië. Na verloop van tijd mochten ze weer terugkeren naar hun vaderstad.

Van het werk van Sapfo zijn bijna uitsluitend fragmenten over. Slechts één gedicht bezitten we in zijn geheel, ook al ontbreken er enkele letters (gedicht 1). In haar poëzie schrijft Sapfo over de wereld van vrouwen, hun dagelijks leven, het huwelijk, en hun deelname aan godsdienstige plechtigheden. Verder bezingt ze de schoonheid van en de liefde tussen vrouwen. Ook spreekt ze over haar eigen liefde voor meisjes. Uit de poëzie van Sapfo kunnen we verder opmaken dat ze een groep jonge meisjes om zich heen had, voor wie ze haar gedichten zong (en op wie haar gedichten vaak betrekking hebben). Enkele meisjes kwamen zelfs van ver, zoals Miletos en Kolofon, steden aan de westkust van Turkije. Dit betekent dat deze meisjes voor langere tijd bij haar woonden. We krijgen uit haar poëzie sterk de indruk dat deze meisjes voorafgaand aan hun huwelijk aan Sapfo werden toevertrouwd. Ze kregen onderricht in goede manieren, en in de wijze waarop ze zich moesten kleden; ze zongen en dansten bij de feesten ter ere van de goden voor wie Sapfo liederen schreef. De gegevens over Sapfo's kring zijn zo schaars dat we niet zonder meer kunnen zeggen, zoals wel vaak wordt gedaan, dat Sapfo de meisjes voorbereidde op hun huwelijk. Er waren op Lesbos waarschijnlijk meer van deze enigszins gesloten kringen en uit een gedicht van Sapfo kunnen we opmaken dat zij een van de leidsters van een andere groep als rivale beschouwde.

Wat echter precies de relatie is geweest tussen Sapfo en deze meisjes weten we niet. Al in de Oudheid, maar ook later, werden hierover allerlei fantastische verhalen verteld. Zo zou zij een kostschool voor meisjes hebben gehad. Anderen namen Sapfo's aanroepingen van de godin Afrodite als bewijs dat zij aan het hoofd van een godsdienstige commune zou hebben gestaan. Een auteur uit de 2de eeuw na Chr. vergeleek de wijze waarop Sokrates met de Atheense jeugd omging met die van Sapfo en haar kring. Deze vergelijking kwam wellicht voort uit het educatieve karakter van Sapfo's

12.15. Sapfo en de dichter Alkaios op een roodfigurige vaasschildering van de Brygosschilder, ca. 470 v.Chr.

kring, maar ook vanwege de homoseksuele gevoelens tussen de vrouwen waarvan de gedichten van Sapfo blijk geven. In haar beschrijving van deze gevoelens gebruikt ze dezelfde termen en uitdrukkingen die we in de poëzie over mannelijke homo-erotiek tegenkomen.

Deze onverbloemde uitingen van lesbische gevoelens hebben sommige geleerden ertoe gebracht om de Griekse tekst te veranderen of aan te vullen teneinde de homo-erotische toespelingen te laten verdwijnen. Waarschijnlijk uit afkeer van de homoseksuele gevoelens van Sapfo werd in de Oudheid het verhaal verteld dat Sapfo op latere leeftijd haar hartstocht voor meisjes zou hebben afgezworen en verliefd zou zijn geworden op de jonge veerman Faon, die haar liefde aanvankelijk beantwoordde, maar haar later in de steek liet. Uit wanhoop zou Sapfo zelfmoord hebben gepleegd door van een rots te springen.

Ondanks dit soort specifieke bezwaren tegen de poëzie van Sapfo, heeft zij ook in de Oudheid veel waardering genoten. De filosoof Plato schaaft haar onder de Muzen en noemt haar de 'tiende muze'. Andere dichters zien in haar een groot voorgangerster die zij proberen na te volgen. De Romeinse dichter Horatius prijst Sapfo als zangeres naar wie de schimmen in de Onderwereld in stilte luisteren. Ook in latere tijd heeft haar poëzie talloze dichters en vertalers geïnspireerd tot navolgingen, bewerkingen en vertalingen.

a. Afrodite, help me! (fr. 1)

- 1 Ποικιλόθρον' ἀθανάτ' Ἀφρόδιτα,
παῖ Δίος δολόπλοκε, λίσσομαί σε,
μή μ' ἄσαισι μηδ' ὀνίαισι δάμνα,
πότνια, θῦμον,
- 5 ἀλλὰ τυῖδ' ἔλθ', αἶ ποτα κατέρωτα
τάς ἑμας αὐδας αἰοῖσα πῆλοι
ἔκλυες, πάτρος δὲ δόμον λίποισα
χρύσιον ἦλθες
ἄρμ' ὑπασδεύξαισα· κάλοι δέ σ' ἄγον
- 10 ὥκεες στρουῦθοι περὶ γᾶς μελαίνας
πύκνα δίννεντες πτέρ' ἀπ' ὠράνωϊθε-
ρος διὰ μέσσω.
Αἶψα δ' ἐξίκοντο· σὺ δ', ὦ μάκαιρα,
μειδιαίσαις· ἀθανάτῳ προσώπῳ
- 15 ἦρε' ὅτι δηῦτε πέπονθα κῶττι
δηῦτε κάλημμι
κῶττι μοι μάλιστα θέλω γένεσθαι
μαινόλα θύμῳ· “Τίνα δηῦτε Πείθω
. . σάγην ἐς σάν φιλότατα; Τίς σ', ὦ
- 20 Ψάπφ', ἀδικήει;
Καὶ γὰρ αἰ φεύγει, ταχέως διώξει,
αἰ δὲ δῶρα μὴ δέκετ', ἀλλὰ δώσει,
αἰ δὲ μὴ φίλει, ταχέως φιλήσει
κῶνκ ἐθέλοισα.”
- 25 Ἔλθε μοι καὶ νῦν, χαλέπαν δὲ λῦσον
ἐκ μερίμναν, ὅσσα δέ μοι τέλεσσαι
θῦμος ἱμέρρει, τέλεσον, σὺ δ' αὐτὰ
σύμμαχος ἔσσο.

De gedichten van Sappho zijn geschreven in het zgn. Aeolische dialect.

1	ποικιλόθρονος
ἀθανάτ' Ἀφρόδιτα
δολόπλοκος
λίσσομαι
μ'
ἡ ἄσα
ἡ ὀνία (= ἀνία)
δάμνα, geb. wijs 2e p. ev. v.
δάμνημι	op bonte troon gezeten
= ἀθανάτα Ἀφρόδιτα (voc.)
listenvlechtend
smeken
= μοι
verdriet
kwelling
bedwingen, overweldigen
5	τυῖδ'
αἶ ποτα
κατέρωτα

τάς ἑμας αὐδας | hierheen
= εἴ ποτε
= καὶ ἀτέρωτα 'ook bij de andere
gelegenheid'
= τῆς ἐμῆς αὐδῆς |

ἡ αὐδή
αἶω + gen.	stem
horen, vernemen (αἰοῖσα =
αἰονσα, praes. of aor.)
= τηλοῦ 'ver weg'
horen, aandacht schenken aan
= λιποῦσα
= χρυσοῦν (wrsch. bij δόμον)
= ὑποζεύξασα
inspannen
= ἦγον
(wrsch.) mus
= περὶ γῆς μελαίνης
of bijw.: dikwijls, snel, of bijv. nw. bij
πτέρ': 'dicht bevederd'
draaien, bewegen
vleugel
vanaf de hemel midden door de
bovenlucht
aankomen, zijn doel bereiken
gelukzalig
glimlachen (μειδιαίσαισα =
μειδιάσασα)
= ἦρου
= ὅ τι 'wat'
= δὴ αὖτε weer
= καὶ ὅτι en waarom
= καλέω
= καὶ ὅτι en wat
razend, hartstochtelijk (μαινόλα =
μαινόλη)
vul aan: θέλεις + A.C.I.; vanaf τίνα
worden de woorden van Afrodite in de
directe rede weergegeven
= Πειθῶ, acc. v. Πειθῶ (de godin van
de overreding)
= σοὶ ἄγειν
'naar de liefde voor jou'
(= φιλότης) liefde
= σε
= Ψάπφοι (voc.)
= ἀδικεῖ
= εἰ
vul als lijd. vw. aan: σε
= δέχεται
integendeel
= καὶ οὐκ ἐθέλουσα
= χαλεπῶν μεριμνῶν
vul aan: με
hier: bevrijden
zorg
= ὅσα (ὅσσα t/m ἱμέρρει
afhankelijk van τέλεσον)
= τελέσαι
= ἱμεῖρω verlangen
= αὐτῇ
= ἴσθι
πῆλοι
κλύω
λίποισα
χρύσιον
ὑπασδεύξαισα
ὑποζεύγνυμι
ἄγον	
10 ὁ στρουῦθος
περὶ γᾶς μελαίνας
πύκνα	
δίννημι
τὸ πτέρων
ἀπ' ὠράνωϊθερος
διὰ μέσσω
ἐξικνέομαι
μάκαιρα (vrl.)
μειδιάω	
15 ἦρεο
ὅτι
δηῦτε
κῶττι (15)
κάλημμι
κῶττι (17)
μαινόλης	
τίνα	
Πείθω	
σάγην
ἐς σάν φιλότατα
ἡ φιλότας (-ατος)
σ'	
20 Ψάπφ'
ἀδικήει
αἰ
φεύγει/διώξει
δέκετ'
ἀλλὰ
κῶνκ' ἐθέλοισα	
25 χαλέπαν . . . μερίμναν
λῦσον
λύω
ἡ μέριμνα
ὅσσα	
τέλεσσαι
ἱμέρρω
αὐτὰ
ἔσσο	

b. Een idyllische plek (fr. 2)

1 Δεῦρ' μ' ἐκ Κρήτας ἐπὶ τόνδε ναῦον
 ἄγνον, ὅππα δὴ χάριεν μὲν ἄλσος
 μαλίαν, βῶμοι δ' ἐνὶ θυμιάμε-
 νοι λιβανώτῳ·
 5 ἐν δ' ὕδωρ ψυχρον κελάδει δι' ὕσδων
 μαλίνων, βρόδοισι δὲ παῖς ὁ χῶρος
 ἐσκίαστ', αἰθυσσομένων δὲ φύλλων
 κῶμα κατέρρει·
 ἐν δὲ λείμων ἱππόβοτος τέθαλεν
 10 ἡρίνοισιν ἄνθεσιν, αἱ δ' ἄηται
 μέλλιχα πνέοισιν [. . .]
 [. . .]
 Ἔνθα δὴ σὺν στέμματ' ἔλοισα, Κύπρι,
 χρυσίαισιν ἐν κυλίκεσσιν ἄβρωσ
 15 ὁμμεμείχμενον θαλίαισι νέκταρ
 οἰνοχόεισα
 . . .

1 δεῦρ' = δεῦρο (vul aan: 'kom' . . .)
 μ' = μοι
 ὁ ναῦος tempel
 ἄγνος heilig, gewijd
 ὅππα waar
 χάριεις (-εντος) bekoorlijk
 τὸ ἄλσος (heilig) woud, bos
 ἡ μαλία appelboom (μαλίαν is gen. mv.)
 ἐνὶ = ἐννεῖσι
 θυμιάμενος 'waar brandoffers worden
 ontstoken', 'waar rook opstijgt'
 ὁ λιβανώτης wierook
 5 ἐν δὲ 'daarin'

κελάδω
 ὁ ὕσδος
 μάλινος (bijn. nw.)
 βρόδοισι
 τὸ ρόδον
 παῖς
 σκιάζω

αἰθύσσομαι
 τὸ φύλλον
 τὸ κῶμα
 κατέρρω + gen.
 ὁ λειμών
 ἱππόβοτος

10 θάλλω
 ἡρίνός (bijn. nw.)

τὸ ἄνθος
 ἡ ἀήτης
 μέλλιχα (bijnw.)
 πνέω

ἐνθα
 τὸ στέμμα (-ατος)
 ἔλοισα
 Κύπρι voc. v. Κύπρις
 χρυσίαισιν
 ἡ κύλιξ (-ικος)
 ἄβρωσ

15 ὁμμεμείχμενον
 αἱ θαλίαι
 τὸ νέκταρ

οἰνοχόεω

gedruis maken, ruisen
 tak
 van de appelboom
 = ρόδοις
 = roos
 = πᾶς
 met schaduw bedekken,
 overschaduw
 ritselen (of: glinsteren)
 blad (van een boom)
 diepe slaap, trance
 neerdalen uit
 weide
 paardenvoedend, waar paarden
 grazen
 bloeien, perf.: in bloei staan
 van de lente, lente- (ἡρίνοισιν =
 ἡρίνοις)
 bloem
 wind, koelte of: dille (αἱ = αἱ)
 zacht
 ademen, blazen (πνέοισιν =
 πνέουσιν)
 vul aan: 'kom'
 krans
 = ἐλοῦσα
 de Kyprische (= Afrodite)
 = χρυσαῖς
 drinkschaal, beker
 sierlijk (of: rijkelijk)
 gemengd (= ἀναμειγμένον)
 feestvreugde
 nektar (godendrank die de mens
 onsterfelijk kon maken)
 (wijn) inschenken (οἰνοχόεισα =
 οἰνοχοοῦσα)

12.16. Sappho en de dichter Alkaios, een tijdgenoot van Sappho. Schilderij uit 1881 van de Nederlands-Engelse schilder Alma Tadema.

c. Het mooiste op aarde (fr. 16)

- 1 Οἱ μὲν ἱππῶν στρότον οἱ δὲ πέσδων,
οἱ δὲ νάων φαῖς' ἐπὶ γᾶν μέλαιναν
ἔμμεναι κάλλιστον, ἔγω δὲ κῆν' ὅτ-
τω τις ἔραται·
- 5 πάγχυ δ' εὐμαρες σύνετον πόησαι
πάντι τοῦτ', ἃ γὰρ πόλυ περσκέθοισα
κάλλος ἀνθρώπων Ἑλένα τὸν ἄνδρα
τὸν πανάριστον
καλλίποις' ἔβα 'ς Τροῖαν πλέοισα
- 10 κωῦδὲ παῖδος οὐδὲ φίλων τοκήων
πάμπαν ἐμνάσθη, ἀλλὰ παράγαγ' αὐτὰν
[οὐκ ἐθέλοι]σαν
[Κύπρις· ἄγ]ναμπτον γὰρ [. . .
Ἔρος] κοῦφος τ[ρέπεται ν]όησιν
- 15 κάμε νῦν Ἀνακτορίας ὀνέμναι-
σ' οὐ παρεοίσας,
τᾶς κε βολλοίμαν ἔρατόν τε βᾶμα
κάμάρυγμα λάμπρον ἴδην προσώπω
ἢ τὰ Λύδων ἄρματα κᾶν ὄπλοισι
- 20 πεσδομάχεντας
...

- 1 οἱ μὲν . . . οἱ δὲ . . . οἱ δέ = οἱ μὲν . . . οἱ δὲ . . . οἱ δέ
ἱππῶν = ἱππέων
στρότον = στρατόν
οἱ πέσδοι = voetvolk, infanterie
νάων = νήων
φαῖς' = φασίν
γᾶν = γῆν
κῆν' ὅττω = ἐκεῖνο ὅτοῦ 'dat – wat het
ook moge zijn – wat . . .'
ἔραται = conj. v. ἔραμαι (conj. generalis
zonder ἄν)
5 πάγχυ = zeer, erg
εὐμάρης = gemakkelijk
σύνετος = begrijpelijk (σύνετον vul aan:
ἐστί, subject is τοῦτ')
πόησαι = ποιῆσαι
ἃ = ἣ (hoort als lidw. bij Ἑλένα)
περσκέθοισα + gen. = overtreffend
κάλλος = acc. v. betrekking
πανάριστος = allerbeste, uitnemend
καλλίποιςα = καταλιποῦσα
ἔβα 'ς = ἔβη εἰς
πλέοισα = πλέουσα
10 κωῦδὲ = καὶ οὐδὲ
παῖδος = Helena had een dochter, Hermione
οἱ τοκῆες = genaamd ouders

- πάμπαν = helemaal
ἐμνάσθη = ἐμνήσθη
παράγαγε = παρήγαγε 'verleidde' of 'leidde
langs de weg'
= αὐτήν
Κύπρις = de Kyprische (= Afrodite)
ἄγναμπτος = onbuiigzaam
Ἔρος = Ἔρως
κοῦφος = licht, gemakkelijk
ἡ νόησις = gedachte
15 κάμε = καὶ ἐμέ
Ἀνακτορία = Anaktoria (wrsch. een meisje uit de kring
van Sappho)
ὀνέμναισε + gen. = ἀνέμνησε (onderwerp: wrsch.
Afrodite of Eros)
παρεοίσας = παρούσης
τᾶς = ἧς
βολλοίμαν = ἄν βουλοίμην
ἔρατος = lieflijk
τὸ βᾶμα = tred, gang
κάμάρυγμα = καὶ ἀμάρυγμα
ἀμάρυγμα = schittering, glans
ἴδην = ἰδεῖν
προσώπω = προσώπου
ἢ = hangt af v. βολλοίμαν
ὁ Λυδός = Lydiër (volk in West-Turkije)
ἄρματα = ἄρματα
κᾶν = καὶ ἐν
ὄπλοισι = ὄπλοις
20 πεσδομάχεντες = infanterie

12.17. Een dichteres met haar vriendinnen. Een roodfigurige vaasschildering uit ca. 460 v.Chr.

d. Verliefd (fr. 31)

- 1 Φαίνεται μοι κῆνος ἴσος θεοῖσιν
ἔμμεν' ὦνηρ, ὅττις ἐνάντιός τοι
ἰσδάνει καὶ πλάσιον ἄδῃ φωνεί-
σας ὑπακούει
- 5 καὶ γελαίσας ἰμέροεν, τό μ' ἦ μάν
καρδίαν ἐν στήθεσιν ἐπτόαισεν·
ὥς γὰρ ἔς σ' ἴδω βρόχε' ὥς με φώνη-
σ' οὐδὲν ἔτ' εἵκει,
ἀλλὰ καὶ μὲν γλῶσσά μ' ἔαγε, λέπτον
- 10 δ' αὐτίκα χρῶ πῦρ ὑπαδεδρόμηκεν,
ὀππάτεσσι δ' οὐδὲν ὄρημ', ἐπιρρόμ-
βεισι δ' ἄκουαι,
καὶ δέ μ' ἴδρως κακχέεται, τρόμος δέ
παῖσαν ἄγρει, χλωροτέρα δὲ ποίας
- 15 ἔμμι, τεθνάκην δ' ὀλίγῳ πιδεύης
φαίνομ' ἔμ' αὐτὰ·
ἀλλὰ πὰν τόλματον ἐπεὶ †καὶ πένητα†

1 κῆνος	= ἐκεῖνος
θεοῖσιν	= θεοῖς
ἔμμεναι	= εἶναι
ὦνηρ	= ὁ ἀνήρ
ὅττις	= ὅστις
ἐνάντιος + dat.	tegenover
τοι	= σοι
ἰσδάνω	zitten
πλάσιον	= πλησίον
ἄδῃ (bijw.)	= ἡδύ
φωνείσας	= φωνοῦσης
ὑπακούω + gen.	horen, luisteren (vul aan: σου)

e. Volle maan (fr. 34)

- 1 Ἄστερες μὲν ἀμφὶ κάλαν σελάνναν
ἄψ ἀποκρύπτουσι φάεννον εἶδος,
ὅπποτα πλήθοισα μάλιστα λάμπη
γᾶν

1 ὁ ἄστηρ (-ερος)	ster
κάλαν σελάνναν	= τὴν καλὴν σελήνην

f. Het geweld van Eros (fr. 47)

- 1 Ἦρος δ' ἐτίναξέ μοι
φρένας, ὥς ἄνεμος κατ' ὄρος δρύσιν ἐμπέτων.

1 Ἦρος	= Ἦρως

- 5 γελαίσας
ἰμέροεν (bijw.)
τό
μ'
ἦ μάν
τὸ στήθος
ἐπτόαισεν
ὥς . . . ὥς
- βρόχεια (bijw.)
φώνησ'
εἵκει
κάμ . . . ἔαγε
ἡ γλῶσσα
μ'
λέπτος
- 10 ὁ χρῶς
ὑπαδεδρόμηκεν, perf. v.
ὑποτρέχω + dat.
ὀππάτεσσι
ὄρημι
ἐπιρρόμβεισι
ἡ ἀκουή
κάδ'
μ'
ἡ/ἄ ἴδρως
κακχέεται
ὁ τρόμος
παῖσαν
ἄγρει
χλωρός
ἡ ποία
- 15 ἔμμι
τεθνάκην t/m ἔμ' αὐτὰ
πὰν τόλματον
ἐπεὶ καὶ πένητα
- = γελώσης
= lieflijk, verleidelijk
(betrekk. vnw.), 'hetgeen'
= μοι
= ἡ μήν
borst
verbijstert (aor. met praesensbetekenis)
telkens wanneer . . . dan (vul aan: ἄν
bij de conj. ἴδω)
eventjes, korte tijd
= φωνῆσαι
'het is mogelijk' of: = ἵκει 'bereikt'
(= κατέαγε) is verlamd
tong
= μοι
fijn, dun
huid
zich van onderen/van binnen over
iets iets verbreiden
= ὄμμασι
= ὀράω
(= ἐπιρρομβοῦσι) 'gonzen', 'suizen'
oor
= κατά
= μοι
zweet
stroomt neer (= καταχέεται)
siddering, huivering
= πᾶσαν
= αἰρεῖ
groen, bleek
gras, kruid
= εἰμί
'ik schijn bijna dood te zijn'
(vul aan: ἐστίν) 'alles is te dragen'
hier breekt het gedicht af. Deze woorden
zijn voor ons niet te begrijpen. Er volgde
nog één, misschien wel twee strofen.

ἡ σελήνη	maan
ἄψ	weer of: weg
ἀποκρύπτουσι	= ἀποκρύπτουσι
ἀποκρύπτω	= κρύπτω
φάεννος	schitterend
ὅπποτα	= ὅποτε
πλήθω	vol zijn (πλήθοισα = πλήθουσα)
λάμπη	= λάμπη vul aan: ἄν
λάμπω + acc.	stralen over
γᾶν	= γῆν

τινάσσω	schudden
αἱ φρένες	geest, hart, verstand
ὥς	= ὥς
κάτ	= κατά
ἡ δρύς (δρύος)	boom, eik
ἐμπίπτω + dat.	zich storten op (ἐμπέτων = ἐμπεσών)

g. Eeuwig onopgemerkt (fr. 55)

1 Καθάνοισα δὲ κείση οὐδέ ποτα μναμοσύνα
σέθεν ἔσσειτ' οὐδὲ πόθα εἰς ὕστερον· οὐ γάρ
πεδέχης βρόδων τῶν ἐκ Πιερίας· ἀλλ' ἀφάνης κἄν
Ἀίδα δόμῳ φοιτάσης πεδ' ἁμαύρων νεκύων
ἐκπεποταμένα.

1 καθάνοισα	= καταθανοῦσα
κείση	jij zult (neer)liggen
ποτα	= ποτε
ἡ μναμοσύνα	herinnering
σέθεν	σοῦ
ἡ πόθα	verlangen

ὕστερον
πεδέχης
τὸ βρόδον
ἡ Πιερία

= ὕστερον
= μετέχεις
= τὸ ρόδον 'roos'
Pieria, (een bergachtige streek in Noord-Griekenland, waar volgens de mythe de Muzen zijn geboren)
ongemerkt, onopgemerkt
= καὶ ἐν
= Ἀΐδου
= φοιτάσεις
komen, gaan
= μετὰ
donker, zwak
'uit ons midden weggevlogen'
(ἐκπεποταμένα = ἐκπεποτημένη)

ἀφάνης
κἄν
Ἀίδα
φοιτάσης
φοιτάω
πεδά
ἁμαυρος
ἐκπεποταμένα

h. Mooie herinneringen (fr. 94)

...
1 τεθνάκην δ' ἀδόλως θέλω
ἄ με ψισδομένα κατελίμπανεν
πόλλα καὶ τόδ' ἔειπε μοι·
"ὦιμ' ὥς δεῖνα πεπόνθαμεν,
5 Ψάφ', ἧ μάν σ' ἀέκοισ' ἀπυλιμπάνω."
Τὰν δ' ἔγω τάδ' ἀμειβόμαν·
"χαίροισ' ἔρχεο κἄμεθεν
μέμναις, οἶσθα γὰρ ὥς σε πεδήπομεν·
αἱ δὲ μή, ἀλλά σ' ἔγω θέλω
10 ὄμναις· αἶ [σύ νυν ἄχνησ]αι·
[ἔσλα πόλλα τε] καὶ κάλ' ἐπάσχομεν·
πόλλοις γὰρ στεφάν]οις ἴων
καὶ βρ[όδων κρο]κίων τ' ὕμοι
κα [] πὰρ ἔμοι περεθήκαο
15 καὶ πόλλαις ὑπαθύμιδες
πλέκταις ἀμφ' ἀπάλα δέρα
ἀνθέων [ἔβαλες] πεποημέναις.

De eerste regel van dit gedicht ontbreekt.

1 τεθνάκην	= τεθνάναι
ἀδόλως	zonder bedrog, eerlijk, echt
ἄ	= ἡ 'zij'
ψισδομαι	wenen (ψισδομένα = ψισδομένη)
κατελίμπανεν	κατέλειπεν
πόλλα	hier: bijwoord (of bij ψισδομένα of bij ἔειπε)
ἔειπε	= εἶπε

ὦιμ'
ὥς
5 Ψάφ'
ἧ μάν
ἀέκοισα
ἀπυλιμπάνω
τάν
ἀμειβόμαν
χαίροισ'
χαίροισ' ἔρχεο
κἄμεθεν
μέμναις' geb. wijs
perf. v. μιμήσκομαι
πεδήπομεν, imperf. v.
πεδέπω = μεθέπω
αἱ δὲ μή
ἀλλά
10 ὄμναις'
ἔσλα
πόλλοις . . . στεφάνοις
τὸ ἴον
τὸ βρόδον
τὸ κρόκιον
ὕμοι
πὰρ ἔμοι
περεθήκαο
15 πόλλαις . . . πλέκταις
αἱ ὑπαθύμιδες
πλεκτός
ἀπαλός
ἡ δέρα
τὸ ἄνθος
πεποημέναις + gen.

'arme ik'
(= ὥς) 'hoe'
(= Ψάφοι) vocativus
(= ἡ μὴν) 'waarlijk'
= ἄκουσα
= ἀπολείπω
= τὴν
= ἡμειβόμενην
= χαίρουσα
'ga en vaar wel'
= καὶ ἐμοῦ
(= μέμνησο) 'blijf denken'

met zorg omgeven

(= εἰ δὲ μή) 'en zo niet'
hier: dan toch, althans
= ἀναμνησάσθαι
heerlijkheden
= πολλοὺς . . . στεφάνους
viooltje
(= τὸ ρόδον) roos
krokusje
(= ὁμοῦ) bij elkaar, tezamen
bij mij
(= περιέθου) 'je deed jezelf om'
= πόλλας . . . πλεκτάς
guirlandes, bloemenkransen
gevlochten
teer, teder (ἀπάλα = ἀπαλῇ)
(= ἡ δειρή) nek, hals
bloem (ἀνθέων = ἀνθῶν)
= πεποιημέναις + gen.

Er volgen nog vier strofen waarvan slechts enkele woorden zijn overgeleverd, zodat ons de betekenis ervan ontgaat.

i. Onbereikbaar (fr. 105a)

- 1 Οἶον τὸ γλυκύμαλον ἐρεύθεται ἄκρῳ ἐπ' ὕσδῳ,
ἄκρον ἐπ' ἀκροτάτῳ, λελάθοντο δὲ μαλοδρόπῃς·
οὐ μὲν ἐκλελάθοντ', ἀλλ' οὐκ ἐδύναντ' ἐπίκεσθαι.

- 1 οἶον (= οἶον zoals)
τὸ γλυκύμαλον de zoete appel

- ἐρεύθομαι rood worden
ὁ ὕσδος = tak
λελάθοντο (= ἐπελάθοντο) vul aan: τοῦ
γλυκυμάλου
ὁ μαλοδρόπευς (-ης) appelplukker
οὐ μὲν neen, niet
ἐκλανθάνομαι (geheel) vergeten
ἐπικνέομαι = ἀφικνέομαι

j. Als een hyacint (fr. 105c)

- 1 Οἶαν τὰν ὑάκινθον ἐν ὥρεσι ποίμενες ἄνδρες
πόσσι καταστείβοισι, χάμαι δέ τε πόρφυρον ἄνθος
...

- 1 οἶαν = οἶαν
τὰν = τήν

- ἐν ὥρεσι = ἐν ὄρεσι
ὁ ποιμήν (-ένος) herder
πόσσι = ποσί
καταστείβω vertrappen (καταστείβοισι =
καταστείβουσι)
χάμαι op de grond
πόρφυρος purperen
τὸ ἄνθος bloem

k. De mooiste dochter (fr. 132)

- 1 ἮΕστι μοι κάλα πάις χρυσοῖσιν ἀνθέμοισιν
ἐμφέρην ἔχουσα μόρφαν Κλέις ἀγαπάτα,
ἀντὶ τᾷς ἔγωγὸς Λυδίαν παῖσαν οὐδ' ἐράνναν . . .

- 1 χρυσοῖσιν = χρυσοῖς
ἀνθέμοισιν = ἀνθῆσιν
ἐμφέρης + dat. gelijkend op
ἔχουσα = ἔχουσα

- ἡ μορφή
Κλέις (nom.) gestalte
naam van een meisje (ook Sappho's moeder
heette zo)
ἀγάπατος bemind, geliefd (ἀγαπάτα = ἀγαπητή)
ἀντὶ τᾷς in ruil voor haar
ἔγωγὸς = ἐγὼ οὐδέ
ἡ Λυδία Lydië (landstreek in West-Turkije)
παῖσαν = πᾶσαν
ἔραννος lieflijk

l. Nacht (fr. 168b)

- 1 Δέδυκε μὲν ἅ σελάννα
καὶ Πληϊάδες· μέσαι δὲ
νύκτες, παρὰ δ' ἔρχετ' ὥρα,
ἐγὼ δὲ μόνα κατεύδω.

- 1 δέδυκα perf. v. δύομαι
ἅ σελάννα (= ἡ σελήνη) de maan
αἱ Πληϊάδες Pleiaden (de zeven dochters van Atlas die,
door de reus Orion achtervolgd, door Zeus
als ster aan de hemel zijn geplaatst)
μέσαι νύκτες middernacht vul aan: εἰσὶν
παρὰ ἔρχετ' (= παρέρχεται) gaat voorbij
ἡ ὥρα = ἡ ὥρα
μόνα = μόνη

12.18. Sappho.
Romeinse kopie
naar een Grieks
origineel uit de
2de eeuw v.Chr.

3. Anakreon

Anakreon is afkomstig uit de Ionische stad Teos in Klein-Azië en leefde in de 6de eeuw v.Chr. Hij leefde onder andere op het eiland Samos om voor de tiran Polykrates op te treden als leraar in de poëzie en hem met zijn poëzie te vermaken. Het is zo goed als zeker dat Anakreon na de moord op Polykrates naar Athene ging, waar hij waarschijnlijk tot zijn dood bleef. De Atheners waardeerden hem als dichter,

zoals blijkt uit het feit dat zij voor hem een standbeeld hebben opgericht dat naast dat van zijn vriend Xanthippos, de vader van Perikles, stond. De meeste gedichten van Anakreon die ons zijn overgeleverd, hebben betrekking op drinken en eros en zullen door de dichter gecomponeerd zijn voor de voordracht op symposia en feestelijke bijeenkomsten.

a. Een gebed (fr. 357)

1 ὦναξ, ὃ δαμάλης Ἴερος
καὶ Νύμφαι κυανώπιδες
πορφυρῇ τ' Ἀφροδίτῃ
συμπαίζουσιν, ἐπιστρέφει
5 δ' ὑψηλὰς ὀρέων κορυφὰς
γουνούμαι σε, σὺ δ' εὐμενῆς
ἔλθ' ἡμῖν, κεχαρισμένης
δ' εὐχολῆς ἐπακούειν
10 σύμβουλος, τὸν ἐμόν γ' ἔρω-
τ', ὃ Δεόνυσε, δέχεσθαι.

1 ὦναξ (= ὦ ἄναξ) 'o heer'
ὁ δαμάλης bedwinger
αἱ Νύμφαι Nymfen (de verzorgsters van Dionysos,
toen de god nog een baby was)
κυανῶπιδες (-ιδος) met donkerblauwe ogen

πορφυροῦς violetkleurig, stralend
συμπαίζω + dat. samenspielen met
ἐπιστρέφει (= ἐπιστρέφει (ze pers. med.)) vertaal:
'en u die . . .'
ἐπιστρέφομαι + acc. zich bewegen over, rondzwerven
over
5 ὀρέων = ὀρῶν
ἡ κορυφή top
γουνόομαι + acc. iemand smeken (lett.: bij de knie
pakken)
δέ niet vertalen
εὐμενῆς welwillend, vriendelijk
κεχαρισμένος 'dat voor u welkom is'
ἡ εὐχολή gebed
ἐπακούειν inf. i.p.v. geb. wijs
Κλεόβουλος een eromenos van de dichter (zie ook
gedicht c)
γένεο = γενοῦ
10 ὁ σύμβουλος adviseur, raadgever
Δεόνυσε = Διόνυσε
δέχεσθαι 'dat hij aanvaardt'

b. Het meisje wil wat anders! (fr. 358)

1 Σφαίρη δηῦτέ με πορφυρῇ
βάλλων χρυσοκόμης Ἴερος
νήνι ποικιλοσαμβάλῳ
συμπαίζειν προκαλεῖται
5 ἡ δ', ἐστὶν γὰρ ἀπ' εὐκτίτου
Λέσβου, τὴν μὲν ἐμὴν κόμην,
λευκὴ γάρ, καταμέμφεται,
πρὸς δ' ἄλλην τινὰ χάσκει.

1 ἡ σφαῖρα bal
δηῦτε (= διη αὐτε) 'zie, opnieuw'
πορφυροῦς purperen, kleurig

χρυσοκόμης (bijv. nw.) met goud haar
νήνι, dat. v. νήνις (= νεᾶνις) meisje
ποικιλοσαμβάλῳ (bijv. nw.) met mooi bewerkte/bonte
sandalen
συμπαίζω + dat. samen spelen met
προκαλέομαι uitdagen, uitnodigen
5 ἡ δ' maar zij (onderwerp bij καταμέμφεται
(7))
ἐστὶν ἀπὸ 'zij is afkomstig van . . .'
εὐκτίτος mooi gebouwd, goed om in te
wonen
ἡ κόμη haar
λευκὴ vul aan: ἐστι
καταμέφομαι aanmerkingen maken op,
bekritisieren
χάσκω πρὸς + acc. gapen, gretig kijken naar

c. Driemaal dezelfde naam! (fr. 359)

- 1 Κλεοβούλου μὲν ἔγωγ' ἐρέω,
Κλεοβούλῳ δ' ἐπιμαίνομαι,
Κλεόβουλον δὲ διοσκέω.

- 1 Κλεόβουλος een eromenos van de dichter (zie ook gedicht a)
ἔγωγε = ἔγω (met nadruk)
ἐρέω + gen. = ἐράω
ἐπιμαίνομαι + dat. gek zijn op
διοσκέω aanstaren, aldoor aankijken

d. Een menner (fr. 360)

- 1 ὦ παῖ παρθένιον βλέπων
δίζημαί σε, σὺ δ' οὐ κλύεις,
οὐκ εἰδὼς ὅτι τῆς ἐμῆς
ψυχῆς ἡνιοχεύεις.

- 1 παρθένιον βλέπω 'met de blik van een meisje'
δίζημαι zoeken
ἡνιοχεύω + gen. de teugels vasthouden van, mennen

e. Ouderdom valt zwaar (fr. 395)

- 1 Πολιοὶ μὲν ἡμῖν ἦδη
κρόταφοι κάρη τε λευκόν,
χαρίεσσα δ' οὐκέτ' ἦβη
πάρα, γηραλέοι δ' ὀδόντες,
5 γλυκεροῦ δ' οὐκέτι πολλὸς
βίотου χρόνος λέλειπται·
διὰ ταῦτ' ἀνασταλύζω
θαμὰ Τάρταρον δεδοικώς·
Αἶδεω γάρ ἐστι δεινὸς
10 μυχός, ἀργαλῇ δ' ἐς αὐτὸν
κάτοδος· καὶ γὰρ ἐτοῖμον
καταβάντι μὴ ἀναβῆναι.

- ἡ κάτοδος afdaling
καὶ γὰρ ἐτοῖμον (ἐστίν) want het staat inderdaad vast
καταβάντι vul aan: τῷ

- 1 πολίος grijs
ἡμῖν vul aan: εἰσιν
ὁ κρόταφος slaap (van het hoofd)
χαρίεις (vnl. χαρίεσσα) bekoorlijk, innemend, aangenaam, sierlijk
ἡ ἦβη jeugd
πάρα = πάρεστιν
γηραλέος oud, versleten
ὁ ὀδών (-όντος) tand
ὀδόντες vul aan: εἰσιν
5 γλυκερός = γλυκὺς
πολλός = πολὺς
ὁ βίотος leven
ἀνασταλύζω in snikken uitbarsten
θαμὰ vaak
ὁ Τάρταρος de plaats in de Onderwereld waar de straffen plaatsvonden van de Hades
Αἶδεω uithoek, diepte
10 ὁ μυχός moeilijk, zwaar
ἀργαλέος

12.19. Eros. Romeinse kopie van een bronzen origineel van de beroemde Griekse beeldhouwer Lysippos (4de eeuw v.Chr.).

f. Meedogenloze Eros (fr. 413)

- 1 Μεγάλω δηῦτέ μ' Ἔρως ἔκοπεν ὥστε χαλκεὺς
πελέκει, χειμερίη δ' ἔλουσεν ἐν χαράδρῃ.

1	δηῦτε	= δη αὔτε
	κόπτω	slaan, hameren, smeden
	ὥστε	= ὥσπερ
	ὁ χαλκεὺς	smid
	ὁ πέλεκυς	hamer
	χειμέριος	van de winter
	ἡ χαράδρῃ	bergstroom

g. Een ontembaar veulen (fr. 417)

- 1 Πῶλε Θρηκίη, τί δή με
λοξὸν ὄμμασι βλέπουσα
νηλέως φεύγεις, δοκεῖς δέ
μ' οὐδὲν εἰδέναι σοφόν;
5 Ἴσθι τοι, καλῶς μὲν ἄν τοι
τὸν χαλινὸν ἐμβάλοιμι,
ἡνίας δ' ἔχων στρέφοιμί
σ' ἀμφὶ τέρματα δρόμου·
νῦν δὲ λειμῶνάς τε βόσκειαι
10 κοῦφά τε σκιρτῶσα παίζεις,
δεξιὸν γὰρ ἵπποπειρήν
οὐκ ἔχεις ἐπεμβάτην.

1	ἡ πῶλος	veulen (tevens duidt dit woord een prostituee aan)
	Θρηκίος	Thrakisch (Thrakische paarden waren beroemd)
	λοξὸν τ/μ βλέπουσα	'terwijl je mij vanuit je ooghoeken aankijkt', 'met een achterdochtige blik'
	νηλεής	meedogenloos, hard

h. Een paradox (fr. 428)

- 1 Ἐρέω τε δηῦτε κοῦκ ἐρέω
καὶ μαίνομαι κοῦ μαίνομαι.

12.20. Eros. Roodfiguurige vaasschildering uit ca. 460 v.Chr.

	μ'	= με
	σοφός	hier: bekwaam, kundig
5	καλῶς	'op vakkundige wijze'
	τοι (ze)	= σοι
	ὁ χαλινός	bit
	ἐμβάλλω	omwerpen, omdoen
	ἡ ἡνία	teugel
	στρέφοιμι	vul aan: ἄν
	σ'	= σε
	τὸ τέρμα (-ατος)	keerpaal
	ὁ δρόμος	renbaan
	ὁ λειμῶν (-ῶνος)	weide
	βόσκομαι + acc.	grazen op, zich te goed doen aan
	(βόσκειαι = βόσκει)	
10	κοῦφα (bijw.)	licht
	σκιρτάω	opspringen, huppelen
	παίζω	spelen
	δεξιός	hier: slim, handig
	ἵπποπειρής	ervaren met paarden
	ὁ ἐπεμβάτης	berijder

1	ἐρέω	= ἐράω
	δηῦτε	= δη αὔτε
	κοῦκ	= καὶ οὐκ

4. De drie geslachten (Plato, *Symposion* 189a1-193d5)

Als vierde spreker van het *Symposion* van Plato (zie voor inleiding Hoofdstuk 11.3) neemt de komediedichter Aristofanes het woord. Eigenlijk had hij als derde spreker zijn lofrede op Eros moeten uitspreken, maar hij kreeg opeens de hik en kon

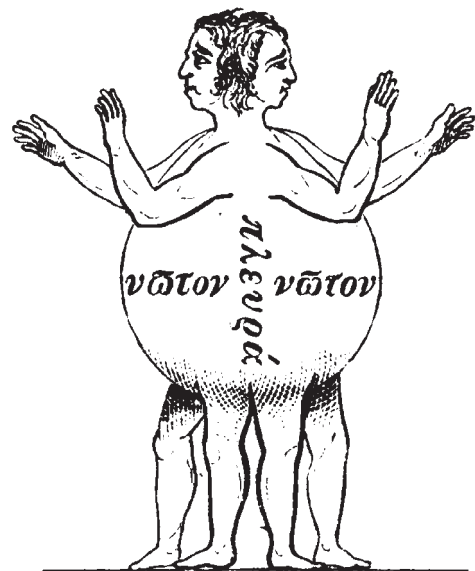
onmogelijk het woord nemen. Hij vroeg de arts Eryximachos, die rechts naast hem ligt, om zijn beurt over te nemen en of hij een middel wist tegen de hik. De arts nam de beurt van Aristofanes over en gaf hem allerlei tips om de hik te bestrijden.

a. De bolletjes-mensen (189a1- 191a5)

- 1 Aristofanes nam nu het woord en zei: 'Ja, de hik is inderdaad opge-
houden, maar ik heb wel eerst het middel van het niezen moeten
toepassen. Ik vraag me daarom af of het ordelijke deel van het
lichaam wel verlangt naar dat soort geproest en gekietel als niezen.
- 5 Want de hik hield meteen op, toen ik geniest had.'
- Toen zei Eryximachos: 'Let op wat je doet, mijn beste Aristofanes.
Je moet nog beginnen met je rede en je begint al grappen te maken.
Je dwingt me jouw rede scherp in de gaten te houden en te kijken of
je iets belachelijk zult maken. Het staat je natuurlijk ook vrij om in
- 10 vrede te spreken.'
- Aristofanes begon nu te lachen en zei: 'Je hebt gelijk, Eryximachos, ik
neem mijn woorden terug. Houd mij niet in de gaten, want ik ben
bang voor wat ik ga zeggen, niet dat ik lachwekkende dingen zal
zeggen - want dat zou alleen maar winst zijn en karakteristiek voor
- 15 onze muze - maar ik vrees dat ik spottende dingen zal zeggen.'
- 'Je denkt dat je me hebt geraakt en dat je vervolgens aan mij zult
ontkomen.' zei Eryximachos. 'Maar let goed op je woorden en je
moet je bij het spreken realiseren dat je rekenschap moet afleggen.
Maar als ik dat wil zal ik je misschien laten gaan.'
- 20 'Ja, Eryximachos,' zei Aristofanes, 'ik ben inderdaad van plan op een
andere manier mijn rede in te kleden dan zoals jij en Pausanias
hebben gedaan. Ik vind namelijk dat de mensen absoluut niet het
besef hebben welke macht Eros heeft. Immers als ze dat besef wel
hadden, dan zouden ze de grootste heiligdommen en altaren voor
- 25 hem oprichten en ze zouden de grootste offers voor hem brengen;
maar nu gebeurt er niets voor hem, die dat toch meer dan wie ook
verdient. Hij is namelijk de meest mensvriendelijke god, omdat hij
de mensen bijstaat en geneest van die kwalen, waarvan de genezing
wel het grootste geluk kan betekenen voor de mensensoort. Ik zal nu
- 30 proberen zijn macht aan jullie te openbaren, zodat jullie anderen
hierover kunnen inlichten.
- Het is allereerst nodig dat jullie inzicht verwerven in de natuur van
de mens en wat hiermee is gebeurd. Onze vroegere natuur was niet
dezelfde als nu, maar anders. Er waren namelijk eerst drie geslachten
- 35 van mensen, en niet zoals nu twee, een mannelijk en vrouwelijk
geslacht; er was ook nog een derde geslacht dat van beide andere

kenmerken vertoonde. Hiervan is alleen de naam nog over, maar de
soort zelf is verdwenen. Man-vrouw (άνδρόγυνος) was toen ook een
apart geslacht en toonde in vorm en naam overeenkomsten met die
twee andere, het mannelijke en vrouwelijke geslacht. Maar vandaag
40 de dag bestaat dat geslacht niet meer, alleen de naam wordt nog als
scheldwoord gebruikt. Verder was de vorm van ieder mens als geheel
rond, omdat de rug en zijden een ronde vorm hadden. Hij had vier
handen en evenveel benen, twee gezichten op een ronde hals, die in
45 alle opzichten aan elkaar gelijk waren. En op die twee gezichten die
elk een andere richting uitkeek, zat één schedel. Voorts had hij vier
oren en twee geslachtsdelen. Alle andere kenmerken zou men op
grond hiervan verder kunnen afleiden. Hij liep rechtop, zoals de
mens nu, naar voren of naar achteren, zoals hij wilde. Wanneer hij

50 begon hard te lopen, zette hij zich van de grond af met zijn acht
ledematen die hij toen had, en zo bewoog hij zich snel voort in een
cirkelbeweging, zoals acrobaten bij een radslag met gestrekte lede-
maten in een cirkelbeweging rond buitelen. De reden waarom er

12.21. De 'bolletjesmens', tekening uit de 19de eeuw.

12.22. De strijd tussen de goden en giganten, een fresco van Giulio Romano, ca. 1532-1534.

drie geslachten waren en zij er zó uitzagen was dat het mannelijk
 55 geslacht oorspronkelijk afstamde van de zon, het vrouwelijk geslacht
 van de aarde, en het geslacht dat aan beide andere deelheeft, van de
 maan, omdat ook de maan aan zon en aarde deelheeft. Zij waren dus
 rond, zowel qua vorm als wat betreft hun beweging en dit kwam
 door hun gelijkenis met hun ouders. Het waren dan ook wezens met
 60 een geweldige sterkte en kracht, en zij koesterden grootse gedachten;
 ze vielen de goden aan en wat Homeros vertelt over Efialtes en Otos¹,
 wordt ook van hen verteld, namelijk dat zij de hemel probeerden te
 bestormen om zo de goden te verslaan. Zeus en de andere goden
 overlegden wat ze met hen aan moesten, maar ze wisten geen op-
 65 lossing. Ze konden hen niet doden en, wat ze met de Giganten hadden
 gedaan, neerbliksemen om zo het geslacht uit te roeien - want dan
 zouden ook de eerbewijzen en de offers die ze van de mensen kregen,
 verloren gaan. Maar ze konden daarentegen ook hun aanmatigend
 gedrag niet toestaan. Na ampele overwegingen zei Zeus: "Ik denk dat
 70 ik een middel weet dat enerzijds het bestaan van de mensen waar-
 borgt, maar anderzijds ervoor zorgt dat ze zwakker worden en
 ophouden met hun losbandig gedrag. Ik zal ze stuk voor stuk door-
 midden snijden. Hierdoor zullen ze zwakker worden, maar tegelijk
 ook nuttiger voor ons, omdat hun aantal zal toenemen. En ze zullen

75 rechtop lopen op twee benen. Als ik de indruk krijg dat ze volharden
 in hun aanmatigend gedrag en ze willen zich niet rustig houden,
 dan zal ik ze nogmaals doormidden snijden. Dan zullen ze op één
 been hinken net als zaklopers."

Dit zei Zeus en hij sneed de mensen in tweeën, zoals men morellen
 80 doorsnijdt om ze in te maken of eieren splitst met een haar. Telkens
 als hij iemand had doorgesneden, moest Apollo van hem het gezicht
 en de helft van de hals een slag draaien in de richting van de snee.
 Hij wilde dat de mens steeds zijn wond zou aanschouwen en zich zo
 zou inhouden. Hij beval Apollo de mens verder te genezen. Deze
 85 draaide het gezicht en trok de huid van alle kanten samen op wat wij
 nu de buik noemen, precies zoals een beurs die met een koord wordt
 dichtgetrokken. Hij liet één opening, die hij midden op de buik
 afbond. Deze plek noemt men de navel. De overige rimpels streek hij
 voor het merendeel glad, de borst maakte hij goed geproportioneerd,
 90 waarbij hij een soort gereedschap gebruikte dat leek op het instru-
 ment waarmee leerlooiers op de leest de plooiën van het leer glad-
 strijken. Enkele rimpels liet hij zitten, namelijk die rond de buik zelf
 en de navel als herinnering aan wat er vroeger was gebeurd.

(vert. Charles Hupperts)

1. Deze twee reuzen stapelden de Ossa, de Pelion en de Olympos op elkaar om de hemel te kunnen bestormen. Apollo trof hen met zijn pijlen. Volgens Homeros bevrijdde Hermes hen toen ze dertien dagen door Ares gevangen gehouden waren (vergelijk Homeros Ilias V, 385 e.v. en Odyssee XI, 307-320).

b. Zeus bedenkt een oplossing (191a5-191c8)

- 1 Ἐπειδὴ οὖν ἡ φύσις δίχα ἐτήθη, ποθοῦν ἕκαστον
τὸ ἡμισυ τὸ αὐτοῦ συνήει, καὶ περιβάλλοντες τὰς
χεῖρας καὶ συμπλεκόμενοι ἀλλήλοις, ἐπιθυμοῦντες
συμφῦναι, ἀπέθνησκον ὑπὸ λιμοῦ καὶ τῆς ἄλλης
- 5 ἀργίας διὰ τὸ μηδὲν ἐθέλιν χωρὶς ἀλλήλων
ποιεῖν. Καὶ ὅποτε τι ἀποθάνοι τῶν ἡμίσεων, τὸ
δὲ λειφθεῖν, τὸ λειφθὲν ἄλλο ἐζήτει καὶ
συνεπλέκετο, εἴτε γυναικὸς τῆς ὅλης ἐντύχοι
ἡμίσει –ὃ δὴ νῦν γυναῖκα καλοῦμεν– εἴτε
- 10 ἀνδρός· καὶ οὕτως ἀπώλλυντο. Ἐλεήσας δὲ ὁ
Ζεὺς ἄλλην μηχανὴν πορίζεται, καὶ μετατίθησιν
αὐτῶν τὰ αἰδοῖα εἰς τὸ πρόσθεν –τέως γὰρ καὶ
ταῦτα ἐκτὸς εἶχον, καὶ ἐγένων καὶ ἔτικτον οὐκ
εἰς ἀλλήλους ἀλλ’ εἰς γῆν, ὥσπερ οἱ τέττιγες–
- 15 μετέθηκε τε οὖν οὕτω αὐτῶν εἰς τὸ πρόσθεν καὶ
διὰ τούτων τὴν γένεσιν ἐν ἀλλήλοις ἐποίησεν,
διὰ τοῦ ἄρρενος ἐν τῷ θήλει, τῶνδε ἕνεκα, ἵνα ἐν
τῇ συμπλοκῇ ἅμα μὲν εἰ ἀνὴρ γυναικὶ ἐντύχοι,
γεννῶεν καὶ γίγνοιτο τὸ γένος, ἅμα δ’ εἰ καὶ
- 20 ἄρρην ἄρρενι, πλησμονὴ γούν γίγνοιτο τῆς
συνουσίας καὶ διαπαύοιντο καὶ ἐπὶ τὰ ἔργα
τρέποιντο καὶ τοῦ ἄλλου βίου ἐπιμελοῖντο.

- 1 ἡ φύσις
δίχα (bijw.)
ἐτήθη
ποθέω
ἕκαστον
τὸ ἡμισυ
τὸ ἡμισυ τὸ αὐτοῦ

σύνειμι
περιβάλλω τὰς χεῖρας

συμπλέκομαι + dat.
συμφύομαι
ὁ λιμός
5 ἡ ἀργία

ἡ ἄλλη ἀργία
διὰ τὸ + inf.
τι . . . τῶν ἡμίσεων
τὸ δέ
ἄλλο
εἴτε t/m ἡμίσει

εἴτε ἀνδρός
10 πορίζω
- hier: natuurlijke/oorspronkelijke vorm
in tweeën
aor. pass. van τέμνω
verlangen, missen
elke helft (onderwerp)
de helft
(lijd. vw. bij ποθοῦν) ‘zijn eigen
(weder)helft’
samenkomen
armen om elkaar heen slaan, elkaar
omarmen
omarmen, omstrengelen
samengroeien
honger
inactiviteit, niets-doen (het Griekse
woord is samengesteld uit het woord
ἐργόν en een ἀ-privans)
de andere vormen van inactiviteit
‘doordat zij . . .’
een van de helften
en de andere helft
(lijd. vw. bij ἐζήτει) ‘een andere helft’
‘of deze nu de helft van een (oor-
spronkelijk) hele vrouw tegenkwam’
vul aan: ὅλου ἐντύχοι ἡμίσει
verschaffen, bedenken

μετατίθμι
τὰ αἰδοῖα
εἰς τὸ πρόσθεν
τέως
ἐκτὸς
γεννάω
ὁ τέττιξ, -γος

- 15 μετέθηκε
τε
αὐτῶν

ἡ γένεσις
ἄρρην, -ενος
τῶνδε ἕνεκα
ἡ συμπλοκή
ἅμα μὲν . . . ἅμα δέ
γίγνομαι

- 20 τὸ γένος
ἄρρην
ἄρρην ἄρρενι
ἡ πλησμονή
γούν
ἡ συνουσία
διαπαύομαι
ὁ ἄλλος βίος
ἐπιμελέομαι + gen.

verplaatsen
schaamdelen
naar de voorkant, naar voren
tot die tijd
‘aan hun buitenkant’
bevuchten, verwekken
cicade (een soort krekeltje. De vrouwtjes leggen
hun eieren in bomen. De jongen vallen op de
grond en leven onder de grond totdat ze vol-
wassen zijn geworden. De cicade was voor de
Grieken een symbool van ‘autochtoon’ zijn)
vul als lijd. vw. aan τὰ αἰδοῖα
wijst vooruit naar het volgende καὶ
(afh. van εἰς τὸ πρόσθεν) ‘naar hun
voorkant’
het verwekken, voortplanting
mannelijk
om de volgende redenen
omarmen, omstrengeling
enerzijds . . . anderzijds
hier: voortgezet worden,
voortgeplant worden
hier: menselijk geslacht
‘een man’
vul aan: ἐντύχοι
verzadiging, bevrediging
in ieder geval
samenzijn, contact (ook seksueel)
tot rust komen, een rustpauze nemen
‘de andere levensbehoeften’
zich bekommeren om

12.23. Zeus op een roodfiguurige vaasschildering, ca. 480-470 v. Chr.

c. De verklaring van de verschillende vormen van liefde (191c8-191e2)

- 1 Ἔστι δὴ οὖν ἐκ τόσου ὁ ἔρως ἔμφυτος ἀλλήλων
τοῖς ἀνθρώποις καὶ τῆς ἀρχαίας φύσεως
συναγωγεὺς καὶ ἐπιχειρῶν ποιῆσαι ἓν ἐκ δυοῖν
καὶ ἰάσασθαι τὴν φύσιν τὴν ἀνθρωπίνην.
- 5 Ἐκαστος οὖν ἡμῶν ἐστὶν ἀνθρώπου σύμβολον,
ἅτε τετμημένος ὥσπερ αἱ ψῆτται, ἐξ ἐνός
δύο· ζητεῖ δὴ ἀεὶ τὸ αὐτοῦ ἕκαστος σύμβολον.
Ὅσοι μὲν οὖν τῶν ἀνδρῶν τοῦ κοινοῦ τμημά
εἰσιν, ὁ δὴ τότε ἀνδρόγυνον ἐκαλεῖτο,
- 10 φιλογύναικές τέ εἰσι καὶ οἱ πολλοὶ τῶν μοιχῶν
ἐκ τούτου τοῦ γένους γεγόνασιν, καὶ ὅσαι αὖ
γυναῖκες φίλανδροί τε καὶ μοιχεύτριαι ἐκ τούτου
τοῦ γένους γίνονται. Ὅσαι δὲ τῶν γυναικῶν
γυναικὸς τμημά εἰσιν, οὐ πάνυ αὖται τοῖς
- 15 ἀνδράσι τὸν νοῦν προσέχουσιν, ἀλλὰ μᾶλλον
πρὸς τὰς γυναῖκας τετραμμένοι εἰσὶ, καὶ αἱ
ἐταιρίστριαι ἐκ τούτου τοῦ γένους γίνονται.

- 1 ἐκ τόσου
ἔμφυτος + dat.
ἀλλήλων
ἀρχαῖος
ὁ συναγωγεὺς
ἐπιχειρῶν
- van zo lang geleden, zo lang al
ingeplant in, vergroeid met
verbind met ἔρως
oud, oorspronkelijk
samenbrenger (vul aan uit het vooraf-
gaande ἔστιν ὁ ἔρως)
(vul aan: ἐστὶν) 'probeert'

- ἐκ δυοῖν
ἰάομαι
- ἀνθρώπινος
5 τὸ σύμβολον
- τετμημένος
ἡ ψῆττα
αὐτοῦ
τὸ κοινόν
τὸ τμημα
ὁ
ἀνδρόγυνος (bijv. nw.)
10 οἱ φιλογύναικες
- ὁ μοιχός
- γίγνομαι ἐκ + gen.
ὅσαι t/m μοιχεύτριαι

- ἡ μοιχεύτρια
γυναικὸς
οὐ πάνυ
15 τετραμμένοι εἰσὶν
ἡ ἐταιρίστρια

uit twee
genezen (de inf. ἰάσασθαι hangt ook
af van ἐπιχειρῶν)
menselijk
afgebroken helft, 'wederhelft' (bijv.
van een steen of een stuk bot. Dit werd
gebruikt wanneer bijv. twee vrienden uit
elkaar gingen. Ieder behield dan de helft
van het voorwerp. Zo konden ze elkaar
later, als ze elkaar weer zouden ontmoeten,
'identificeren')
partic. perf. pass. van τέμνω
platvis
= ἑαυτοῦ
het gemeenschappelijk (geheel)
snede, stuk
slaat terug op τοῦ κοινοῦ
man-vrouwelijk
minnaars van vrouwen,
vrouwenjagers
echtbreker (iemand die een verhouding
heeft met een getrouwde vrouw)
voortkomen uit
'en aan de andere kant alle
vrouwen die mannenliefhebsters
zijn en echtbreksters'
overspelige vrouw, echtbrekster
bedoeld is een vrouwelijk geheel
niet zozeer
perf. pass. van τρέπω 'zijn gericht op'
lesbienne

12.24. Een volwassen man en een jongeman tijdens een symposion. Grafschildering uit Paestum (Zuid-Italië) uit het begin van de 5de eeuw v.Chr.

d. Het derde geslacht (191e2-192b5)

1 Ὅσοι δὲ ἄρρενος τμημά εἰσι, τὰ ἄρρενα διώκουσι,
καὶ τέως μὲν ἂν παῖδες ὦσιν, ἅτε τεμάχια ὄντα
τοῦ ἄρρενος, φιλοῦσι τοὺς ἄνδρας καὶ χαίρουσι
συγκατακείμενοι καὶ συμπεπλεγμένοι τοῖς
5 ἀνδράσι, καὶ εἰσιν οὗτοι βέλτιστοι τῶν παιδῶν
καὶ μεираκίων, ἅτε ἀνδρειότατοι ὄντες φύσει.
Φασὶ δὲ δὴ τινες αὐτοὺς ἀναισχύντους εἶναι,
ψευδόμενοι· οὐ γὰρ ὑπ' ἀναισχυντίας τοῦτο
δρῶσιν ἀλλ' ὑπὸ θάρρους καὶ ἀνδρείας καὶ
10 ἄρρενωπίας, τὸ ὅμοιον αὐτοῖς ἀσπαζόμενοι.
Μέγα δὲ τεκμήριον· καὶ γὰρ τελεωθέντες μόνοι
ἀποβαίνουσιν εἰς τὰ πολιτικά· ἄνδρες οἱ τοιοῦτοι.
Ἐπειδὴν δὲ ἀνδρωθῶσι, παιδερastoῦσι καὶ πρὸς
γάμους καὶ παιδοποιίας οὐ προσέχουσι τὸν νοῦν
15 φύσει, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ νόμου ἀναγκάζονται· ἀλλ'
ἐξαρκεῖ αὐτοῖς μετ' ἀλλήλων καταζῆν ἀγάμοις.
Πάντως μὲν οὖν ὁ τοιοῦτος παιδερastῆς τε καὶ
φιλεραστής γίγνεται, αἰεὶ τὸ συγγενὲς ἀσπαζόμενος.

1 ἄρρενος	bedoeld is een mannelijk geheel
τὰ ἄρρενα	al het mannelijke
τέως	zolang als
τὸ τεμάχιον	stukje, partje
ὄντα	= ὄντες (het participium heeft het geslacht van het naamwoordelijk deel van het gezegde overgenomen)
συμπλέκομαι + dat.	omarmen

6 τὸ μεираκίον	jongen, jongeman (vanaf 18 jaar)
ἀνδρεῖος	(hier dubbelzinnig) dapper én manne- lijk (verwijzend naar hun oorsprong)
φύσει (dat.)	van nature
ἀναίσχυτος	schaamteloos
ψεύδομαι	zich vergissen
ἡ ἀναισχυντία	schaamteloosheid
τὸ θάρρος	zelfvertrouwen
10 ἡ ἀρρενωπία	mannelijk voorkomen, mannelijkheid
ἀσπάζομαι	begroeten, verwelkomen
μέγα δὲ τεκμήριον	'een belangrijk bewijs (is het volgende)'
καὶ γὰρ	want
τελεωθέντες	'volwassen geworden'
ἀποβαίνω	blijken te zijn (onderwerp: οἱ τοιοῦτοι)
εἰς τὰ πολιτικά	voor het openbare leven
ἄνδρες	(predikatief) 'echte mannen'
ἀνδρόομαι	de leeftijd van een man bereiken
παιδερastέω	jongens beminnen, op jongens vallen
ἡ παιδοποιία	het verwekken van kinderen
15 ὁ νόμος	hier: conventie, zede en gewoonte
ἐξαρκεῖ αὐτῷ	het is voldoende voor hem, hij neemt genoegen met
καταζήω	door het leven gaan, zijn leven doorbrengen
ἄγαμος	ongehuwd
πάντως	hier: in elk geval
ὁ τοιοῦτος	'wie zo aangelegd is'
ὁ παιδερastῆς	minnaar van jongens, jongens- minnaar (gezegd van de man)
ὁ φιλεραστής	iemand die zijn minnaar genegen is (gezegd van de jongen)

e. Wat is eros eigenlijk? (192b5-192d2)

1 Ὅταν μὲν οὖν καὶ αὐτ' ἐκείνῳ ἐντύχη τῷ αὐτοῦ
ἡμίσει καὶ ὁ παιδερastῆς καὶ ἄλλος πᾶς, τότε
καὶ θαυμαστά ἐκπλήττονται φιλία τε καὶ
οἰκειότητι καὶ ἔρωτι, οὐκ ἐθέλοντες ὡς ἔπος
5 εἰπεῖν χωρίζεσθαι ἀλλήλων οὐδὲ σμικρὸν
χρόνον. Καὶ οἱ διατελοῦντες μετ' ἀλλήλων διὰ
βίου οὗτοί εἰσιν, οἱ οὐδ' ἂν ἔχοιεν εἰπεῖν ὅ τι
βούλονται σφίσι παρ' ἀλλήλων γίνεσθαι. Οὐδενὶ
γὰρ ἂν δόξειεν τοῦτ' εἶναι ἢ τῶν ἀφροδισίων
10 συνουσία, ὡς ἄρα τούτου ἔνεκα ἕτερος ἐτέρῳ
χαίρει συνὼν οὕτως ἐπὶ μεγάλῃ σπουδῇ· ἀλλ'
ἄλλο τι βουλομένη ἐκατέρου ἡ ψυχὴ δῆλῃ ἐστίν,
ὃ οὐ δύναται εἰπεῖν, ἀλλὰ μαντεύεται ὃ βούλεται,
καὶ αἰνίττεται.

1 Welnu, wanneer zowel de jongensminnaar als ieder ander werkelijk juist hem, zijn eigen wederhelft, ontmoet, dan ook zijn zij ongelooflijk uitgelaten door vriendschap, intimiteit en verliefdheid, terwijl ze niet willen, om zo 5 te zeggen, gescheiden worden van elkaar, zelfs geen korte tijd. En zij zijn degenen die het leven met elkaar tot het einde toe doorbrengen, (zij namelijk) die zelfs niet zouden kunnen zeggen wat ze willen dat hun van elkaar te beurt valt. Want aan niemand zou het toeschijnen dat dat is: de seksuele 10 omgang, alsof dáárom de éne blij is met de andere samen te zijn met zo hevige aandrang. Maar het is duidelijk dat de ziel van allebei iets anders wil, wat zij niet kan zeggen, maar een vaag vermoeden heeft wat zij wil, en er (slechts) op zinspeelt.

12.25. De god Zefyros verleidt de jongen Hyakinthos. Roodfiguurige vaasschildering uit ca. 480 v. Chr.

f. Eros is het verlangen naar de wederhelft (192d2-193a1)

1 Καὶ εἰ αὐτοῖς ἐν τῷ αὐτῷ κατακειμένοις ἐπιστάς
 ὁ Ἥφαιστος, ἔχων τὰ ὄργανα, ἔροιτο· 'Τί ἔσθ'
 ὃ βούλεσθε, ὦ ἄνθρωποι, ὑμῖν παρ' ἀλλήλων
 γενέσθαι;' Καὶ εἰ ἀποροῦντας αὐτοὺς πάλιν
 5 ἔροιτο· 'Ἀρά γε τοῦδε ἐπιθυμεῖτε, ἐν τῷ αὐτῷ
 γενέσθαι ὅτι μάλιστα ἀλλήλοις, ὥστε καὶ νύκτα
 καὶ ἡμέραν μὴ ἀπολείπεσθαι ἀλλήλων; Εἰ γὰρ
 τούτου ἐπιθυμεῖτε, θέλω ὑμᾶς συντῆξαι καὶ
 συμφυσεῖν εἰς τὸ αὐτό, ὥστε δύ' ὄντας ἓνα
 10 γεγονέναι καὶ ἕως τ' ἂν ζῆτε, ὡς ἓνα ὄντα, κοινῇ
 ἀμφοτέρους ζῆν, καὶ ἐπειδὴν ἀποθάνητε, ἐκεῖ αὖ
 ἐν Αἴδου ἀντὶ δυοῖν ἓνα εἶναι κοινῇ τεθνεῶτε·
 ἀλλ' ὁρᾶτε εἰ τούτου ἐρᾶτε καὶ ἐξαρκεῖ ὑμῖν ἂν
 τούτου τύχητε· ταῦτ' ἀκούσας ἴσμεν ὅτι οὐδ' ἂν
 15 εἷς ἐξαρνηθεῖ οὐδ' ἄλλο τι ἂν φανείη
 βουλόμενος, ἀλλ' ἀτέχνως οἰοῖτ' ἂν ἀκηκοέναι
 τούτου ὃ πάλαι ἄρα ἐπεθύμει, συνελθὼν καὶ
 συντακεῖς τῷ ἐρωμένῳ ἐκ δυοῖν εἷς γενέσθαι.
 Τοῦτο γάρ ἐστι τὸ αἴτιον, ὅτι ἡ ἀρχαία φύσις
 20 ἡμῶν ἦν αὕτη καὶ ἡμεν ὅλοι· τοῦ ὅλου οὖν τῇ
 ἐπιθυμίᾳ καὶ διώξει ἔρως ὄνομα.

1 En als bij hen, terwijl ze op dezelfde plaats lagen Hefaiastos zou verschijnen, met z'n werktuigen, en zou vragen: 'Wat is het dat jullie willen, mensen, dat jullie van elkaar krijgen?' En als hij hun, terwijl zij aarzelden, wederom 5 zou vragen: 'Verlangen jullie hiernaar: zoveel mogelijk op dezelfde plaats te zijn met elkaar, zodat jullie nacht en dag niet van elkaar gescheiden worden? Want als jullie daarnaar verlangen, wil ik jullie samensmelten en samensmeden tot (één en) hetzelfde, zodat jullie, twee zijnde, één 10 geworden zijn en zolang als jullie zullen leven, als één wezen, beiden gemeenschappelijk leven, en wanneer jullie zullen sterven, ginds wederom in de Hades in plaats van twee, één zijn in een gemeenschappelijke dood; maar kijk of jullie dát beminnen en het voor jullie voldoende is als jullie dat zullen krijgen;' als hij dat gehoord heeft weten wij dat zelfs niet 15 één persoon het zou weigeren en ook niet (één persoon) iets anders zou blijken te willen, maar absoluut zou menen datgene gehoord te hebben wat hij allang blijkbaar verlangde: samengekomen en samengesmolten met zijn beminde uit twee één te worden. Want dát is de oorzaak, (namelijk) dat onze oorspronkelijke natuurlijke vorm 20 deze was, en wij heel waren. Eros is dus de naam voor het verlangen en het najagen van het geheel.

5. Een ontrouwe echtgenote (Lysias I, 6-28)

Lysias

Lysias (ca.445-380) was een λογογράφος, 'redevoeringenschrijver'. Zijn vader Kefalos kwam uit Syrakouse en vestigde zich met zijn gezin op uitnodiging van Perikles in Athene. Ook Plato was vaak bij de familie te gast zoals uit zijn dialogen blijkt. Kefalos bezat in Peiraieus een grote schildenfabriek met 120 geschoolde slaven als werknemers. Deze fabriek werd later door Lysias en zijn broer Polemarchos overgenomen. Na de Peloponnesische oorlog in 404 stelde Sparta in Athene een regime van dertig tirannen, De Dertig,

12.26. Vrouw bergt een kled op in een kist. Terracotta reliëf uit ca. 460 v.Chr.

in dat het ook gemunt had op rijke metoiken, niet-Atheners die in Athene woonden en werkten. Ook Lysias en zijn broer werden gearresteerd. Polemarchos werd tot de gifbeker veroordeeld, Lysias wist te ontsnappen naar Megara, maar verloor wel zijn familievermogen. Weer terug in Athene moest hij werken voor de kost en kwam zijn studie rechten en retorica, die hij in zijn jeugd in Thourioi (Zuid-Italië) had gevolgd, goed van pas. Hij werd logograaf, dat hield in dat hij als advocaat tegen betaling voor anderen redevoeringen en pleidooien schreef die de cliënt uit het hoofd moest leren en zelf voor de rechtbank uitspreken. Er zijn 34 van deze redevoeringen op zijn naam overgeleverd, maar hij heeft er honderden geschreven. Lysias werd geroemd om het feit dat hij zijn redes aanpaste aan het karakter en woordgebruik van zijn opdrachtgever en om zijn zuiver, eenvoudig en helder taalgebruik. Dit taalgebruik is vooral duidelijk in de zgn. διήγησις, de uiteenzetting van de feiten, zoals uit de volgende passages blijkt.

Inleiding

Een verhouding hebben (ἡ μοιχεία) met de vrouw van een Atheens burger gold als een ernstig misdrijf. De wet gaf de echtgenoot de mogelijkheid een op heterdaad betrapte minnaar (ὁ μοιχός) te bestraffen. Hij mocht hem in dat geval zelfs doden, maar dat schijnt zelden gebeurd te zijn. Meestal kwam men een schadevergoeding overeen.

Een zekere Eufiletos staat terecht wegens moord op Eratosthenes, de minnaar van zijn vrouw. Hij heeft, zo zegt hij, Eratosthenes op heterdaad betrapt en hem ter plekke vastgebonden en gedood. Volgens de aanklagers heeft hij Eratosthenes echter zijn huis in gelokt om hem te vermoorden.

Als Eufiletos de minnaar inderdaad heeft binnengelokt, had hij hem volgens de wet niet mogen doden en is hij een moordenaar, die de doodstraf verdient. Hij moet dus bewijzen dat Eratosthenes op eigen initiatief zijn huis is binnengekomen en op heterdaad is betrapt. Ook moet hij aantonen dat hij geen andere motieven had om hem te doden. Het is niet bekend wanneer dit proces precies heeft plaatsgevonden en hoe de uitspraak van de jury luidde.

a. De voorgeschiedenis (6-8)

- 1 Ἐγὼ γάρ, ὦ Ἀθηναῖοι, ἐπειδὴ ἔδοξέ μοι γῆμαι
καὶ γυναιῖκα ἡγαγόμενην εἰς τὴν οἰκίαν, τὸν μὲν
ἄλλον χρόνον οὕτω διεκείμην ὥστε μήτε λυπεῖν
μήτε λῖαν ἐπ' ἐκείνη εἶναι ὅ τι ἂν ἐθέλῃ ποιεῖν,
5 ἐφύλαττον τε ὡς οἶόν τε ἦν, καὶ προσεῖχον τὸν
νοῦν, ὥσπερ εἰκὸς ἦν.
Ἐπειδὴ δέ μοι παιδίον γίγνεται, ἐπίστευον ἤδη
καὶ πάντα τὰ ἑμαυτοῦ ἐκείνη παρέδωκα,
ἡγούμενος ταύτην οἰκειότητα μεγίστην εἶναι.
10 Ἐν μὲν οὖν τῷ πρώτῳ χρόνῳ, ὦ Ἀθηναῖοι,
πασῶν ἦν βελτίστη· καὶ γὰρ οἰκονόμος δεινὴ καὶ
φειδωλὸς καὶ ἀκριβὼς πάντα διοικοῦσα.
Ἐπειδὴ δέ μοι ἡ μήτηρ ἐτελεύτησε, πάντων
τῶν κακῶν ἀποθανοῦσα αἰτία μοι γεγένηται.
15 Ἐπ' ἐκφορὰν γὰρ αὐτῇ ἀκολουθήσασα ἡ ἐμὴ γυνὴ ὑπὸ
τούτου τοῦ ἀνθρώπου ὀφθεῖσα χρόνῳ διαφθείρεται·
ἐπιτηρῶν γὰρ τὴν θεράπαιναν τὴν εἰς τὴν ἀγορὰν
βαδίζουσιν καὶ λόγους προσφέρων ἀπώλεσεν αὐτήν.

- 1 ὦ Ἀθηναῖοι 'Atheners' (hiermee spreekt Eufiletos de
leden van de jury aan. Meestal zegt hij
ὦ ἄνδρες '(mijne) heren')
ἔδοξέ μοι + inf. ik besloot

- τὸν ἄλλον χρόνον
διάκειμαι
λυπέω
λίαν
ἐπ' ἐκείνη ἐστί + inf.
5 φυλάττω
ὡς οἶόν τε ἦν
εἰκὸς ἐστί
τὸ παιδίον
ἤδη
τὰ ἑμαυτοῦ
ἡ οἰκειότης
11 πασῶν ἦν βελτίστη
ἡ οἰκονόμος
δεινός
φειδωλός (2 uitg.)
διοικέω
ἀποθανοῦσα
ἐπ' ἐκφορὰν
ἀκολουθέω + dat.
15 ὁ ἄνθρωπος
χρόνῳ
διαφθείρω
ἐπιτηρέω
ἡ θεράπαινα
βαδίζω
λόγους προσφέρω
αὐτήν
hier: de eerste tijd, in het begin
zich gedragen
hier: lastig vallen, het moeilijk maken
(al te) zeer
het staat haar vrij om, ze heeft de
vrijheid om
hier: in de gaten houden, vul aan: ταύτην
voor zover het mogelijk was, zoveel
mogelijk
het is logisch, het ligt voor de hand
kind(je), baby
hier: van toen af aan
(beheer van) mijn huishouden
huwelijksband, vorm van vertrouwen
onderwerp: ἡ ἐμὴ γυνή
huisvrouw
hier: knap, bedreven
zuinig
beheren
vul aan: ἡ μήτηρ 'haar dood'
'ter begrafenis', 'om te begraven'
volgen, begeleiden
hier: kerel
mettertijd, na enige tijd
verleiden
in de gaten houden
dienstmeisje
lopen, gaan
voorstellen doen (vaak in erotische zin)
nl. de echtgenote

b. De indeling van Eufiletos' huis (9-10)

- 1 Πρῶτον μὲν οὖν, ὦ ἄνδρες, - δεῖ γὰρ καὶ ταῦθ' ὑμῖν
διηγήσασθαι - οἰκίδιον ἐστί μοι διπλοῦν, ἴσα
ἔχον τὰ ἄνω τοῖς κάτω κατὰ τὴν γυναικωνίτιν καὶ
κατὰ τὴν ἀνδρωνίτιν.
5 Ἐπειδὴ δὲ τὸ παιδίον ἐγένετο ἡμῖν, ἡ μήτηρ
αὐτὸ ἐθήλαζεν· ἵνα δὲ μή, ὁπότε λοῦσθαι δεοί,
κινδυνεύῃ κατὰ τῆς κλίμακος καταβαίνουσα,
ἐγὼ μὲν ἄνω διητώμην, αἱ δὲ γυναιῖκες κάτω.
Καὶ οὕτως ἤδη συνειθισμένον ἦν, ὥστε πολλάκις
10 ἡ γυνὴ ἀπῆει κάτω καθευδήσουσα ὡς τὸ παιδίον,
ἵνα τὸν τιτθὸν αὐτῇ διδῶ καὶ μὴ βοᾷ. Καὶ ταῦτα
πολὺν χρόνον οὕτως ἐγίγνετο, καὶ ἐγὼ οὐδέποτε
ὑπώπτευσα, ἀλλ' οὕτως ἡλίθως διεκείμην, ὥστε
ᾧμην τὴν ἑμαυτοῦ γυναιῖκα πασῶν σωφρονεστάτην
15 εἶναι τῶν ἐν τῇ πόλει.

- 1 πρῶτον μὲν οὖν 'in de eerste plaats nu'
ταῦθ' = ταῦτα

- διηγέομαι
τὸ οἰκίδιον
διπλοῦς
ἴσος + dat.
τὰ ἄνω
τὰ κάτω
κατὰ + acc.
ἡ γυναικωνίτις
ἡ ἀνδρωνίτις
6 θηλάζω
ὁπότε + opt.
λοῦσθαι
δεοί
ἡ κλῖμαξ (-ακος)
διατάσσει
αἱ γυναιῖκες
συνειθισμένον ἐστί
10 ὡς + acc.
ὁ τιτθός
βοᾷ
ὑπόπτειν
ἡλίθιος
διάκειμαι + bijw.
σώφρων
vertellen, uitleggen
huisje
dubbel, hier: 'met een bovenverdieping'
gelijk aan, even groot als
bovenverdieping
benedenverdieping
hier: wat betreft
vrouwenverblijf
mannenverblijf
de borst geven, voeden
telkens wanneer
= λοῦεσθαι
onderwerp: τὸ παιδίον
trap
leven, wonen
nl. de vrouw en het dienstmeisje
het is de gewoonte (geworden)
naar, bij
borst
onderwerp: τὸ παιδίον
argwaan koesteren
onnozel
(in een toestand) zijn
hier: ingetogen, kuis

c. Een penibele situatie (11-14)

- 1 Προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου, ὃ ἄνδρες, ἦκον μὲν ἀπροσδοκῆτως ἐξ ἀγροῦ, μετὰ δὲ τὸ δεῖπνον τὸ παιδίον ἐβόα καὶ ἐδυσκόλαινε ὑπὸ τῆς θεραπαίνης ἐπίτηδες λυπούμενον, ἵνα ταῦτα
- 5 ποιῇ· ὁ γὰρ ἄνθρωπος ἔνδον ἦν· ὕστερον γὰρ ἅπαντα ἐπυθόμην. Καὶ ἐγὼ τὴν γυναῖκα ἀπιέναι ἐκέλευον καὶ δοῦναι τῷ παιδίῳ τὸν τιτθόν, ἵνα παύσῃται κλαῖον. Ἡ δὲ τὸ μὲν πρῶτον οὐκ ἤθελεν, ὥς ἂν ἀσμένῃ με ἑωρακῦα ἤκοντα διὰ
- 10 χρόνου· ἐπειδὴ δὲ ἐγὼ ὠργιζόμεν καὶ ἐκέλευον αὐτίκα ἀπιέναι, “Ἰνα σύ γε” ἔφη “πειρᾶς ἐνταῦθα τὴν παιδίσκην· καὶ πρότερον δὲ μεθύων εἶλκες αὐτήν”. Κἀγὼ μὲν ἐγέλων, ἐκείνη δὲ ἀναστᾶσα καὶ ἀπιοῦσα προστίθησι τὴν θύραν,
- 15 προσποιουμένη παίζειν, καὶ τὴν κλεῖν ἐφέλκεται. Κἀγὼ τούτων οὐδὲν ἐνθυμούμενος οὐδ’ ὑπονοῶν ἐκάθευδον ἄσμενος, ἦκων ἐξ ἀγροῦ. Ἐπειδὴ δὲ ἦν πρὸς ἡμέραν, ἦκεν ἐκείνη καὶ τὴν θύραν ἀνέφωξεν. Ἐρομένου δέ μου τί αἱ θύραι
- 20 νύκτωρ ψοφοῖεν, ἔφασκε τὸν λύχνον ἀποσβεσθῆναι τὸν παρὰ τῷ παιδίῳ, εἶτα ἐκ τῶν γειτόνων ἐνάψασθαι. Ἐσιώπων ἐγὼ καὶ ταῦτα οὕτως ἔχειν ἠγούμην. Ἔδοξε δέ μοι, ὦ ἄνδρες, τὸ πρόσωπον ἐψιμυθιωσθαι, τοῦ ἀδελφοῦ τεθνεῶτος οὐπω
- 25 τριάκονθ’ ἡμέρας· ὅμως δ’ οὐδ’ οὕτως οὐδὲν εἰπὼν περὶ τοῦ πράγματος ἐξελθὼν ὥχόμην ἕξω σιωπῇ.

12.27. Moeder en kind op de binnenkant van een roodfiguurige drinkschaal uit ca. 450 v. Chr.

1	προιέναι
ἀπροσδοκῆτως (bijw.)
ἐξ ἀγροῦ	voorbijgaan, verlopen, verstrijken
onverwachts (nl. voor de vrouw)
Eufiletos had, zoals veel Atheners, een
stukje land buiten de stad
4	δυσκολαίνω
ἐπίτηδες (bijw.)
λυπέω
παύσῃται κλαῖον
(= κλαῖον)
ὥς ἂν + partic.
ἀσμένῃ	dreinen, lastig zijn
met opzet
pijn doen
onderwerp: τὸ παιδίον
10	διὰ χρόνου
πειράω
ἡ παιδίσκη
μεθύω
εἶλκες αὐτήν	alsof
‘tot haar vreugde’
na geruime tijd
versieren, verleiden
(dienst)meisje
dronken zijn
je trok aan haar, ‘je kon je handen
niet thuishouden’

15	κἀγὼ
προστίθημι
προσποιέομαι
παίζω
ἐφέλκομαι
ἡ κλεῖς, acc. κλεῖν
ἐνθυμέομαι
ὑπονοέω
ἄσμενος
πρὸς ἡμέραν
ἀνέφωξεν	= καὶ ἐγὼ
hier: dichtdoen
doen alsof
grapje maken
dichttrekken, ervoor schuiven
grendel
bedenken, hier: zich aantrekken
argwaan koesteren
tevreden
‘tegen de ochtend’
aor. v. ἀνοίγνυμι
20	νύκτωρ (bijw.)
ψοφέω
φάσκω
ὁ λύχνος
ἀπεσβέσθην, aor. v.
ἀποβέννυμαι
ἐκ τῶν γειτόνων
ἐνάπτομαι	’s nachts
kraken, piepen
= φημί
lamp
uitgaan, doven
‘bij de buren’
laten aansteken (nl. door het dienst-
meisje)
25	σιωπάω
ψιμυθίομαι
τριάκοντα
ὅμως δ’ οὐδ’ οὕτως
σιωπῇ (dat.)	zwijgen
zich (met loodwit) opmaken
dertig (de officiële rouwtijd bedroeg in
Athene één maand)
‘maar toch, zelfs niet onder die
omstandigheden’
‘zwijgend’, ‘zonder iets te zeggen’

d. Eufiletos wordt ingelicht (15-16)

1 Μετὰ δὲ ταῦτα, ὧ ἄνδρες, χρόνου μεταξὺ
διαγενομένου καὶ ἐμοῦ πολὺ ἀπολελειμμένου τῶν
ἐμαντοῦ κακῶν, προσέρχεται μοί τις πρεσβυτὶς
ἄνθρωπος, ὑπὸ γυναικὸς ὑποπεμφθεῖσα ἦν
5 ἐκεῖνος ἐμοίχευεν, ὥς ἐγὼ ὕστερον ἤκουον·
αὕτη δὲ ὀργιζομένη καὶ ἀδικεῖσθαι νομίζουσα,
ὅτι οὐκέτι ὁμοίως ἐφοίτα παρ' αὐτήν, ἐφύλαττεν
ἕως ἐξηῦρεν ὃ τι εἴη τὸ αἶτιον.
Προσελθοῦσα οὖν μοι ἐγγὺς ἡ ἄνθρωπος τῆς
10 οἰκίας τῆς ἐμῆς ἐπιτηροῦσα, “Εὐφίλητε” ἔφη
“μηδεμιᾷ πολυπραγμοσύνη προσεληλυθέναι με
νόμιζε πρὸς σέ· ὁ γὰρ ἄνθρωπος ὁ ὑβρίζων εἰς σέ καὶ
τὴν σὴν γυναῖκα ἐχθρὸς ὧν ἡμῖν τυγχάνει. Ἐὰν
οὖν λάβῃς τὴν θεραπείαν τὴν εἰς ἀγοράν
15 βαδίζουσιν καὶ διακονοῦσιν ὑμῖν καὶ βασανίσης,
ἅπαντα πεύσῃ. Ἔστι δ'” ἔφη “Ερατοσθένης
Ὁῖθεν ὁ ταῦτα πράττων, ὃς οὐ μόνον τὴν σὴν
γυναῖκα διέφθορκεν ἀλλὰ καὶ ἄλλας πολλὰς·
ταύτην γὰρ τέχνην ἔχει”.

1 μεταξὺ (bijw.) ertussen
διαγίγνομαι (ertussen) verlopen, verstrijken
πολὺ ἀπολέλειμμαι + gen. geen idee hebben van
πρεσβυτὶς ἄνθρωπος een oud mens
ὑπο- heimelijk
5 ἐκεῖνος nl. Eratosthenes, die dus nog een andere
vriendin had
μοιχεύω + acc. een verhouding hebben met
ὁμοίως even vaak (als voorheen)
φυλάττω hier: (hem) in de gaten houden
ἕως totdat
ἐγγὺς hoort bij τῆς οἰκίας τῆς ἐμῆς
10 ἐπιτηρέω in de gaten houden (vul aan: με)
Εὐφίλητε dit is de eerste keer dat hij zijn naam noemt
πολυπραγμοσύνη bemoeizucht
ὑβρίζω εἰς + acc. zich schandalig gedragen tegenover
15 βαδίζω lopen, gaan
διακονέω + dat. (be)dienen (spec. aan tafel)
βασανίζω verhoren
πεύσῃ = πεύσει
Ὁῖθεν uit (de dêmos) Οὐ
διέφθορκα, perf. v. verleiden
διαφθείρω
ἡ τέχνη hier: specialiteit, ‘beroep’

e. Eufiletos neemt de tip serieus (17-18)

1 Ταῦτα εἰποῦσα, ὧ ἄνδρες, ἐκείνη μὲν ἀπηλλάγη,
ἐγὼ δ' εὐθέως ἐταραττόμην, καὶ πάντα μου εἰς
τὴν γνώμην εἰσῆει, καὶ μεστός ἦν ὑποψίας,
ἐνθυμούμενος μὲν ὡς ἀπεκλήσθην ἐν τῷ δωματίῳ,
5 ἀναμνησκόμενος δὲ ὅτι ἐν ἐκείνῃ τῇ νυκτὶ
ἐψόφει ἡ μέταυλος θύρα καὶ ἡ αὔλειος, ὃ οὐδέποτε
ἐγένετο, ἔδοξε τέ μοι ἡ γυνὴ ἐψιμυθιῶσθαι.
Ταῦτά μου πάντα εἰς τὴν γνώμην εἰσῆει, καὶ
μεστός ἦν ὑποψίας.
10 Ἐλθὼν δὲ οἴκαδε ἐκέλευον ἀκολουθεῖν μοι τὴν
θεράπειαν εἰς τὴν ἀγοράν, ἀγαγὼν δ' αὐτὴν ὡς
τῶν ἐπιτηδεῖων τινὰ ἔλεγον, ὅτι ἐγὼ πάντα εἶην
πεπυσμένος τὰ γινόμενα ἐν τῇ οἰκίᾳ. “Σοὶ οὖν”
ἔφην “ἔξεστι δυοῖν ὁπότερον βούλει ἐλέσθαι, ἢ
15 μαστιγωθεῖσαι εἰς μύλωνα ἐμπεσεῖν καὶ μηδέποτε
παύσασθαι κακοῖς τοιοῦτοις συνεχομένην, ἢ
κατειποῦσαν ἅπαντα τάληθ' μηδὲν παθεῖν κακόν,
ἀλλὰ συγγνώμης παρ' ἐμοῦ τυχεῖν τῶν ἡμαρτημένων.
Ψεύσῃ δὲ μηδέν, ἀλλὰ πάντα τάληθ' λέγε”.

εἰς τὴν γνώμην ‘in de geest’, ‘in gedachten’
μεστός + gen. vol (van)
ἡ ὑποψία argwaan, wantrouwen
ἐνθυμέομαι bedenken, eraan denken
ἀποκλήω opsluiten
τὸ δωμάτιον (slaap)kamer
6 ψοφέω piepen, kraken
ἡ μέταυλος θύρα de binnendeur (naar de binnen-
plaats)
ἡ αὔλειος θύρα de buitendeur (naar de straat)
ὃ (iets) dat
ψιμυθιόομαι zich (met loodwit) opmaken
10 ἀκολουθέω + dat. meegaan met
ὡς + acc. naar
ὁ ἐπιτήδειος vriend, kennis
πεπυσμένος εἶην opt. perf. v. πυνθάνομαι
δυοῖν (gen.) ‘van twee mogelijkheden’
15 μαστιγόω geselen
ὁ μύλων (-ωνος) molenhuis (als straf moesten slaven i.p.v.
ezels een molensteen van een graanmolen
aandrijven door in een cirkel te lopen)
ἐμπίπτω terechtkomen
συνέχομαι + dat. gekweld worden door
καταλέγω openlijk zeggen, verraden
τάληθ' (= τὰ ἀληθ') de waarheid
ἡ συγγνώμη + gen. vergiffenis voor
τὰ ἡμαρτημένα de gemaakte fouten

2 εὐθέως (bijw.) onmiddellijk, terstond
ταράττομαι in verwarring geraten, verontrust worden

f. Eufiletos komt achter de waarheid (19-21)

- 1 Κάκεινη τὸ μὲν πρῶτον ἔξαρνος ἦν, καὶ ποιεῖν
ἐκέλευεν ὅ τι βούλομαι· οὐδὲν γὰρ εἰδέναι·
ἐπειδὴ δὲ ἐγὼ ἐμνήσθην Ἑρατοσθένους πρὸς
αὐτήν, καὶ εἶπον ὅτι οὗτος ὁ φοιτῶν εἶη πρὸς τὴν
5 γυναῖκα, ἐξεπλάγη ἡγησαμένη με πάντα ἀκριβῶς
ἐγνωκέναι. Καὶ τότε ἤδη πρὸς τὰ γόνατά μου
πεσοῦσα, καὶ πίστιν παρ' ἐμοῦ λαβοῦσα μηδὲν
πείσεσθαι κακόν, κατηγορεῖ πρῶτον μὲν ὡς μετὰ
τὴν ἐκφορὰν αὐτῇ προσίοι, ἔπειτα ὡς αὐτὴ
10 τελευτῶσα εἰσαγγείλειε καὶ ὡς ἐκείνη τῷ χρόνῳ
πεισθεῖη, καὶ τὰς εἰσόδους οἷς τρόποις προσιεῖτο,
καὶ ὡς Θεσμοφορίοις ἐμοῦ ἐν ἀγρῷ ὄντος ὄχετο
εἰς τὸ ἱερὸν μετὰ τῆς μητρὸς τῆς ἐκείνου· καὶ
τὰλλα τὰ γενόμενα πάντα ἀκριβῶς διηγήσατο.
15 Ἐπειδὴ δὲ πάντα εἵρητο αὐτῇ, εἶπον ἐγώ,
“Ὅπως τοίνυν ταῦτα μηδεὶς ἀνθρώπων πεύσεται·
εἰ δὲ μή, οὐδὲν σοι κύριον ἔσται τῶν πρὸς ἔμ'
ὁμολογημένων. Ἀξιῷ δέ σε ἐπ' αὐτοφώρῳ ταῦτά
μοι ἐπιδεῖξαι· ἐγὼ γὰρ οὐδὲν δέομαι λόγων,
20 ἀλλὰ τὸ ἔργον φανερόν γενέσθαι, εἴπερ οὕτως
ἔχει”. Ὁμολόγει ταῦτα ποιήσῃ.

- 1 κάκεινη
ἔξαρνός εἰμι
οὐδὲν γὰρ εἰδέναι
μιμνήσκομαι + gen.
6 τότε ἤδη
πίστιν λαμβάνω + inf.
πείσεσθαι
κατηγορέω
ἡ ἐκφορὰ
αὐτῇ, αὐτῇ
πρόσειμι + dat.
10 τελευτῶσα (pred.)
εἰσαγγέλλω
ἐκείνη
τῷ χρόνῳ
ἡ εἰσόδος

προσίοιτο, opt. v.
προσίεμαι
Θεσμοφορίοις (dat.)

τὸ ἱερόν
- = καὶ ἐκείνη
ontkennen
inf. afh. van een verzwegen 'zij zei'
hier: noemen
toen pas
de verzekering krijgen dat
inf. fut. v. πάσχω
beschuldigen, verklappen
begrafenis
het dienstmeisje
benaderen
'tenslotte'
aandienen, tussenpersoon zijn
nl. de vrouw van Eufiletos
na verloop van tijd, mettertijd
hier: bezoek (τὰς εἰσόδους afh. v.
κατηγορεῖ)
(bij zich) toelaten, ontvangen

'tijdens het Thesmoforiën-feest'
(driedaags feest ter ere van Demeter en
haar dochter Persefone, dat alleen getrouwde
vrouwen mochten bijwonen)
nl. de tempel van Demeter en Persefone

- ἐκείνου
τὰλλα
διηγέομαι
15 αὐτῇ

ὅπως + fut.
εἰ δὲ μή
κύριος
ὁμολογέω πρὸς + acc.
τὰ πρὸς ἔμ'

ἐπ' αὐτοφώρῳ
ἐπιδείκνυμι
20 τὸ ἔργον φανερόν
γενέσθαι
εἴπερ
ἔχω + bijw.

nl. Eratosthenes
= τὰ ἄλλα
uiteenzetten, vertellen
= ὑπὸ αὐτῆς (dat. van de handelende
persoon)
zorg ervoor dat ...
zo niet, dan
geldig, van kracht
afspreken/ overeenkomen met
de dingen die met mij zijn afge-
sproken,
op heterdaad, 'met feiten'
bewijzen, aantonen
hangt af van een verzwegen 'ik wil'

als echt
(eraan toe) zijn

12.28. Een liefdespaar op een Pompejaanse muurschildering.

g. Eufiletos verzamelt getuigen (22-23)

- 1 Καὶ μετὰ ταῦτα διεγένοντο ἡμέραι τέτταρες ἢ πέντε, . . . ὡς ἐγὼ μεγάλοις ὑμῖν τεκμηρίοις ἐπιδείξω. Πρῶτον δὲ διηγῆσασθαι βούλομαι τὰ πραχθέντα τῇ τελευταίᾳ ἡμέρᾳ.
- 5 Σώστρατος ἦν μοι ἐπιτήδειος καὶ φίλος. Τοῦτ' ἡλίου δεδουκότος ἰόντι ἐξ ἀγροῦ ἀπήντησα. Εἰδὼς δ' ἐγὼ ὅτι τῆνικαῦτα ἀφικόμενος οὐδὲν καταλήψοιτο οἴκοι τῶν ἐπιτηδείων, ἐκέλευον συνδειπνεῖν· καὶ ἐλθόντες οἴκαδε ὡς ἐμέ, ἀναβάντες εἰς τὸ
- 10 ὑπερῶον ἐδειπνοῦμεν. Ἐπειδὴ δὲ καλῶς αὐτῷ εἶχεν, ἐκεῖνος μὲν ἀπιὼν ὥχεται, ἐγὼ δ' ἐκάθευδον. Ὁ δ' Ἐρατοσθένης, ὃ ἄνδρες, εἰσέρχεται, καὶ ἡ
- 15 θεράπαινα ἐπεγείρασά με εὐθὺς φράζει ὅτι ἔνδον ἐστί. Κἀγὼ εἰπὼν ἐκεῖνη ἐπιμελεῖσθαι τῆς θύρας, καταβάς σιωπῇ ἐξέρχομαι, καὶ ἀφικνούμαι ὡς τὸν καὶ τόν, καὶ τοὺς μὲν οὐκ ἔνδον κατέλαβον, τοὺς δὲ οὐδ' ἐπιδημοῦντας ἤϊρον.

- 1 διαγίγνομαι (ertussen) verlopen
... hier ontbreekt een stukje tekst, zoals als 'ik heb hem op heterdaad betrapt'
- τὸ τεκμήριον bewijs
τελευταῖος laatste
- 5 ὁ ἐπιτήδειος καὶ φίλος goede vriend
ἀπαντάω + dat. ontmoeten
τῆνικαῦτα op dat tijdstip
οὐδὲν hoort bij τῶν ἐπιτηδείων
τὰ ἐπιτήδεια levensmiddelen
οὐδὲν t/m ἐπιτηδείων 'hij de hond in de pot zou vinden'
συνδειπνέω samen eten
ὡς + acc. naar
- 10 τὸ ὑπερῶον bovenvertrek
καλῶς ἔχει + dat. hier: genoeg gegeten hebben, verzadigd zijn
- ἐπεγείρω wakker maken
15 σιωπῇ (dat.) 'zwijgend', 'stil'
ὡς τὸν καὶ τόν 'naar deze en gene'
ἐπιδημέω in de stad zijn

h. Eufiletos neemt wraak (24-26)

- 1 Παραλαβὼν δ' ὡς οἷόν τε ἦν, πλείστους ἐκ τῶν παρόντων ἐβάδιζον. Καὶ δῶδας λαβόντες ἐκ τοῦ ἐγγύτατα καπηλείου εἰσερχόμεθα, ἀνεωγμένης τῆς θύρας καὶ τῆς ἀνθρώπου παρεσκευασμένης.
- 5 Ὡσαντες δὲ τὴν θύραν τοῦ δωματίου οἱ μὲν πρῶτοι εἰσιόντες ἔτι εἶδομεν αὐτὸν κατακείμενον παρὰ τῇ γυναικί, οἱ δ' ὕστερον ἐν τῇ κλίνῃ γυμνὸν ἐστηκότα. Ἐγὼ δ' ὃ ἄνδρες, πατάξας καταβάλλω αὐτόν, καὶ τῷ χειρὶ περιαγαγὼν εἰς τοῦπισθεν
- 10 καὶ δῆσας ἡρώτων διὰ τί ὑβρίζει εἰς τὴν οἰκίαν τὴν ἐμὴν εἰσιών. Κάκεῖνος ἀδικεῖν μὲν ὡμολόγει, ἠντεβόλει δὲ καὶ ἰκέτευε μὴ ἀποκτεῖναι ἀλλ' ἀργύριον πράξασθαι. Ἐγὼ δ' εἶπον ὅτι "Οὐκ ἐγὼ σε ἀποκτενῶ, ἀλλ' ὁ τῆς πόλεως νόμος, ὃν σὺ
- 15 παραβαίνων περὶ ἐλάττονος τῶν ἡδονῶν ἐποιήσω, καὶ μᾶλλον εἴλου τοιοῦτον ἀμάρτημα ἐξαμαρτάνειν εἰς τὴν γυναικα τὴν ἐμὴν καὶ εἰς τοὺς παῖδας τοὺς ἐμοὺς ἢ τοῖς νόμοις πείθεσθαι καὶ κόσμιος εἶναι".

- ἐγγύτατα (bijw.) dichtsbijzijnde
τὸ καπηλεῖον winkel
ἀνεῳγμαι perf. pass. v. ἀνοίγνυμι
ἀνθρώπου nl. het dienstmeisje
παρασκευάζω hier: instrueren
τὸ δωμάτιον (slaap)kamer
5 ὥσα, aor. v. ὠθέω (open)stoten
οἱ δ' ὕστερον vul aan: εἰσιόντες εἶδον
ἡ κλίνη bed
πατάσσω slaan, een klap geven
τῷ χειρὶ beide handen/armen
περιάγω εἰς naar achteren trekken, op zijn rug
τοῦπισθεν leggen
10 δέω vastbinden
ὁμολογέω hier: toegeven
ἀντιβολέω (dringend) verzoeken
ἰκετεύω smeken
ἀργύριον πράττομαι geld eisen (het was gebruikelijk overspel d.m.v. een som geld af te kopen)
ὅτι : (dubbele punt)
ὅν lijkd. vv. bij παραβαίνω ἐν bij ἐποιήσω
15 παραβαίνω overtreden
περὶ ἐλάττονος minder belangrijk vinden dan
ποιέομαι + gen. liever . . . dan
μᾶλλον . . . ἢ het (ver)kiezen om
αἰρέομαι + inf. een misdaad begaan jegens
ἀμάρτημα ἐξαμαρτάνω
εἰς + acc. fatsoenlijk
κόσμιος

- 1 παραλαμβάνω met zich meenemen
ὡς οἷόν τε ἦν πλείστοι 'zoveel mogelijk mensen'
βαδίζω (op weg) gaan
ἡ δᾶς (δαδός) fakkel

12.29. Moeder en dienstmeisje met kind. Detail van een Griekse grafstèle uit 420-410 v.Chr.

i. Eufiletos ontzenuwt de eerste beschuldiging (27-28)

1 Οὕτως, ὦ ἄνδρες, ἐκεῖνος τούτων ἔτυχεν ὥνπερ
οἱ νόμοι κελεύουσι τοὺς τὰ τοιαῦτα πράττοντας,
οὐκ εἰσαρπασθεῖς ἐκ τῆς ὁδοῦ, οὐδ' ἐπὶ τὴν
ἑστίαν καταφυγόν, ὥσπερ οὗτοι λέγουσι· πῶς
5 γὰρ ἄν, ὅστις ἐν τῷ δωματίῳ πληγεῖς κατέπεσεν
εὐθύς, περιέστρεψα δ' αὐτοῦ τὴν χεῖρα, ἔνδον δὲ
ἦσαν ἄνθρωποι τοσοῦτοι, οὓς διαφυγεῖν οὐκ
ἐδύνατο, οὔτε σίδηρον οὔτε ξύλον οὔτε ἄλλο
οὐδὲν ἔχων, ὃ τοὺς εἰσελθόντας ἂν ἡμύνατο;
10 Ἀλλ', ὦ ἄνδρες, οἶμαι καὶ ὑμᾶς εἰδέναι ὅτι οἱ μὴ
τὰ δίκαια πράττοντες οὐχ ὁμολογοῦσι τοὺς
ἐχθροὺς λέγειν ἀληθῆ, ἀλλ' αὐτοὶ ψευδόμενοι καὶ
τὰ τοιαῦτα μηχανώμενοι ὀργὰς τοῖς ἀκούουσι
κατὰ τῶν τὰ δίκαια πραττόντων παρασκευάζουσι.

1 τούτων ἔτυχεν
κελεύουσι
εἰσαρπάζω
καταφεύγω ἐπὶ + acc.
ἡ ἑστία

οὗτοι
5 πῶς γὰρ ἄν
ἐπλήγην, aor. pass. v. πλήττω
περιστρέφω

διαφεύγω + acc.
τὸ ξύλον
9 ὃ ἂν ἡμύνατο + acc.

ὁμολογέω + A.c.I.
τὰ τοιαῦτα
ὀργὰς παρασκευάζω + dat.
οἱ ἀκούοντες
κατὰ + gen.

'hij kreeg die straf'
vul aan: τυγχάνειν
naar binnen sleuren
zijn toevlucht nemen bij
haard (bij de haard, als het heilige deel van
het huis, kon men asiel zoeken; hier was
men onschendbaar, evenals bij een altaar
nl. de aanklagers (= familie van Eratosthenes)
'want hoe had hij dat kunnen doen?'
slaan
op zijn rug leggen, naar achteren
draaien
ontsnappen aan
hout, knuppel
'waarmee hij zich had kunnen ver-
dedigen tegen' (potentialis van het
verleden)
toegeven dat
'dergelijke leugens'
(gevoelens van) woede opwekken bij
toehoorders
ten nadele van, tegen

De vertaling van de bewijsvoering en het slotwoord staan in het Opdrachtenboek (Tekst 1 en 2).

6. Verliefdheden van goden

12.30. Zeus rooft in de gedaante van een stier prinses Europa. Een schilderij van Giuseppe Cesari detto Cavalier D'Arpino (1568-1640).

12.32. De roof van Persefone/Proserpina, marmeren beeld van de Italiaanse beeldhouwer Bernini uit 1621.

12.31. Leda en de zwaan (Zeus). Een beeld van terracotta van Albert-Ernest Carrier-Belleuse (1824-1887).

12.33. De dood van Hyakinthos. Schilderij van Tintoretto uit ca. 1572.

12.34. Afrodite/Venus en Adonis. Een schilderij van Luca Cambiaso (1527-1585).

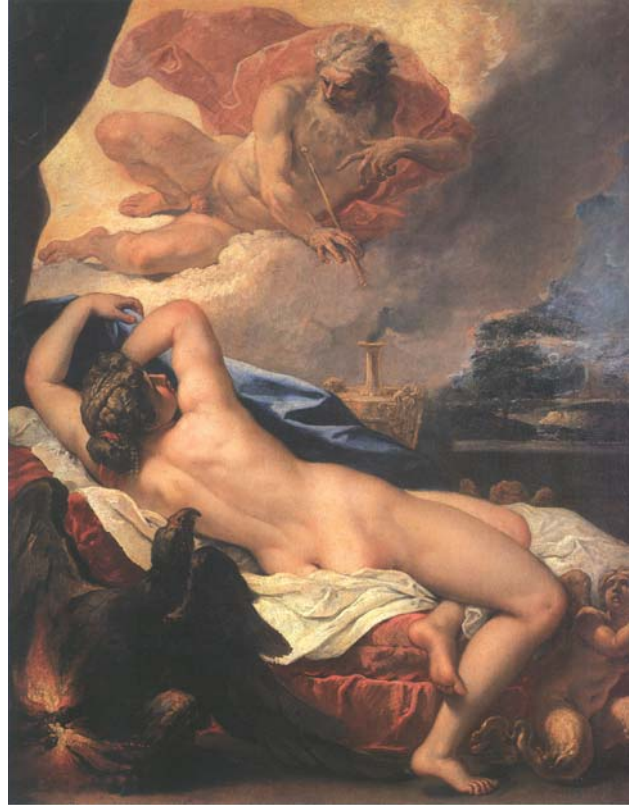
12.35. Artemis/Diana en Endymion. Een schilderij van Jean-Honoré Fragonard (1732-1806).

12.36. Eos/Aurora en Kephalos. Een schilderij van Annibale Carracci uit ca. 1600 in de Palazzo Farnese in Rome.

12.37. Argos, Hermes/Mercurius en Io (in de gedaante van een koe).
Schilderij van Jacob van Campen uit ca. 1635.

12.38. Zeus/Jupiter en Semele. Schilderij uit 1694 van Sebastiano Ricci.

12.39. Danaë ontvangt de gouden regen. Schilderij van Correggio uit 1531.

12.40. Zeus/Jupiter in de vormomming van Artemis/Diana verleidt Kallisto.
Schilderij van François Boucher uit 1759.